

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 12 MEI 1965 - No. 2490

pensioen-
regelingen
risico-
herverzekering
van
pensioenfondsen

EN

EERSTE NEDERLANDSCHE

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 5143 51

D. HUDIG & CO

Ao. 1825

MAKELAARS IN ASSURANTIËN

ROTTERDAM

Telefoon (010) 13 08 00
Telex 2 11 03

Wijnhaven 23
Postbus 518

VAN DER HOOP, OFFERS & ZOON

Ao. 1807

BANKIERS

ROTTERDAM

Telefoon 11 46 20
Telex 2 21 99

Westersingel 88
Postbus 502

NATIONALE BOEKENMARKT '65

SAMSOM STAAT ER:

STAND 13

Met úw vakliteratuur,
úw documentatie.
Met boeken die ú interesseren.

SAMSOM

vakliteratuur voor de ondernemer

10 dagen lang op dit adres:

RAI, STAND 13

(En als u niet in de gelegenheid bent de boekenmarkt te bezoeken is er nog dat permanente adres **Samsom, Alphen aan den Rijn**, waar gratis een uitgebreide catalogus van al Samsoms bedrijfseconomische uitgaven voor u klaar ligt. Met een briefkaartje of telefoontje hebt u hem zo in huis!)

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010)
23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.3e.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.*

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.*

Advertentie-tarief: *f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlarick.

Mondiale economische vooruitzichten

Over de internationale economische situatie worden hier en daar weinig optimistische geluiden geuit. Mede hierdoor kan het interessant zijn enige aandacht te besteden aan de visies van twee toonaangevende Nederlandse instellingen, nl. die van De Nederlandsche Bank en het Centraal Planbureau¹⁾.

In een korte schets van het algemene beeld confronteert het C.P.B. de stagnerende expansie in vrijwel alle West-europese landen met het ononderbroken expansietempo in de Verenigde Staten en de hogere deviezenontvangsten in 1964 van de grondstoffenlanden. Gesteld wordt dat in 1965 de impulsen voor West-Europa zullen komen uit de Verenigde Staten, waar het tempo van de expansie zal voortduren; uit de ontwikkelingslanden, die met de genoemde hogere deviezenontvangsten een grotere invoer kunnen financieren en uit West-Duitsland, waar de vraag in 1965 in overwegende mate door binnenlandse factoren zal worden gestimuleerd. Zouden deze impulsen tegenvallen, dan is het optreden van een algemene stagnatie niet uitgesloten.

Het C.P.B. schaaft zich ditmaal evenwel niet in de rij der pessimisten, doch verwacht dat de impulsen wel voldoende zullen zijn om in de meeste Europese landen de produktie te doen toenemen of op peil te houden. Een terugkeer, c.q. verscherping van de overspannen situatie wordt overigens niet gevreesd. Dit geldt vooral Groot-Brittannië, waar in 1965 geen produktietoename van betekenis is te verwachten als gevolg van de implicaties van de betalingsbalanspositie. (In het kwartaalbericht van maart jl. van de Europese Commissie wordt gerekend met zwakkere impulsen door een tragere Amerikaanse economische groei en de eerste repercussies van de daling der deviezenreserves van de ontwikkelingslanden, hoewel het gevaar van een algemene recessie in de E.E.G. — vooral dank zij de Westduitse expansie — wordt uitgesloten.)

De visie van Dr. Holtrop lijkt iets minder optimistisch dan die van het C.P.B. Dr. Holtrop — die meer de methodiek van MV dan die van C + I hanteert²⁾ — meent dat het tijd is „zich voor te bereiden op een ontspanning in het internationale klimaat” en wenst: „Moge deze

komen, zonder in een deflatie te ontaarden”. Geaccenteerd wordt dat alleen reeds het ophouden van de inflatie-spiraalbeweging vele winstverwachtingen en kredietposities zou ondermijnen en een deflatoire spiraalbeweging zou kunnen inleiden. Een voortgezette prijsinflatie beïnvloedt namelijk steeds meer de disposities, vooral bij de investeringen. Zo'n voortzetting wordt ingecalculeerd bij de prijsvorming van reële vermogenswaarden, hetgeen zich manifesteert in een toenemend verschil in rendement tussen geldvorderingen en realia. De geïnflerde vermogenswaarden vormen op hun beurt een basis van het krediet-systeem.

Intussen meent Dr. Holtrop dat de — reeds jarenlang bestaande — mondiale inflatoire ontwikkeling het hoogtepunt reeds heeft overschreden en mogelijk het einde nadert. De aperte binnenlandse inflatie in de E.E.G. is gedurende een aantal jaren gepaard gegaan met betalingsbalansoverschotten, dank zij, of althans samenhangend met de even hardnekkige betalingsbalanstekorten van de Verenigde Staten en, in veel mindere mate, met die van Groot-Brittannië. Overschotten belemmeren een desinflatoire monetaire politiek, die de overschotten nog zou vergroten. Voorts verruimen overschotten de liquiditeit van het bankwezen met een tendens tot expansie van het actieve bedrijf der banken. Hiertegenover hebben de Amerikaanse monetaire autoriteiten uit binnenlandse conjuncturele overwegingen niet voor een deflatoire compensatie van de elders gewekte inflatoire invloeden gezorgd.

Dr. Holtrop noemt een drietal belangrijke aanwijzingen voor het overschrijden van het hoogtepunt van de mondiale inflatoire ontwikkeling. Hiertoe behoort de veranderende concurrentieverhouding tussen de E.E.G. en de Verenigde Staten als gevolg van de Europese loon- en prijsinflatie. Sinds 1958 stegen in de vier E.E.G.-landen Duitsland, Frankrijk, Italië en Nederland de industriële arbeidskosten per eenheid produkt met 24 pCt. t.o.v. een daling van 4 pCt. in de Verenigde Staten. Het Amerikaanse surplus op de lopende rekening van de betalingsbalans steeg van \$ 0,1 mrd. in 1959 tot \$ 8,2 mrd. in 1964 t.o.v. een daling voor de E.E.G. van \$ 3,5 mrd. tot \$ 1,1 mrd.

Een tweede aanwijzing is het Amerikaanse pakket van maatregelen tot herstel van het betalingsbalansenwicht. Dit pakket wordt getypeerd als het in wezen instellen van deviezenrestricties in het kapitaalverkeer, op grondslag van

INHOUD

	Blz.		Blz.
Mondiale economische vooruitzichten.....	427	Boekbespreking:	
Het prijsbeleid is uit de tijd!, door Drs. N. J. Bouma	428	Dr. P. G. Bosch: Produktiviteitsopvoering op kantoor, bespr. door Drs. P. van Zuuren.....	440
Inkomensverdeling, marginale consumptiequote en investeringsloon, door P. G. Dekker.....	432	Mededelingen voor economen.....	440
Het ontwerp Mijncwet Continentaal Plat 1964 (IV), door Mr. H. E. A. Driessen.....	435	Recente publikaties	441
Goedkoop geld duur maken en duur geld goedkoop, door J. G. Nolst Trenité.....	438	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. R. L. Boissevain	442

Het prijsbeleid is uit de tijd!

De redenen waarom in Nederland een prijsstabilisatiepolitiek bepleit wordt zijn niet overtuigend. Voorts lijkt een prijscontrole zoals ze in Nederland bedreven wordt gemakkelijk te omzeilen. Het prijsbeleid kan daarom beter verdwijnen, te meer omdat er op het terrein van de economische politiek nog genoeg werk te doen valt.

Het prijsbeleid in Nederland.

Nieuwe bezems vegen schoon, ook op het terrein van de economische politiek. De kabinetswisseling is daarom een gereede aanleiding eens na te gaan wat er zo al valt op te ruimen.

De afgelopen jaren hebben de verschillende regeringen geprobeerd een politiek van rechtstreekse prijsstabilisatie te voeren op de arbeids-, de woning- en de goederenmarkten. De resultaten zijn niet erg overtuigend. De prijspolitiek op de arbeidsmarkt, de loonpolitiek dus, is — al jaren — bezig te wijken voor de in feite werkzame vragen aanbodfactoren. De vrije loonvorming waar de vakbeweging steeds sterker op aandringt en die er volgend jaar wel door zal komen, betekent niets anders dan dat het marktmechanisme zijn rechten herneemt.

Maar als de loonvorming vrij gelaten wordt zal de (fictie van) prijsstabilisatie op de goederenmarkten ook opgegeven moeten worden. De krachten die het prijsbeleid op de arbeidsmarkt hebben ondermijnd — nl. die van vraag en aanbod — werken evenzeer op de andere markten.

De „markt voor woondiensten” is een duistere plaats geworden. De econoom die zich door zijn intuïtie laat leiden — en door een recent artikel in „De Economist”, waarin hij tot zijn stomme verbazing leest dat het aandeel van de huur in het gezinsinkomen in de stad met de grootste woningnood, Amsterdam, in 1959 lager lag dan in 1923 ¹⁾ — vermoedt dat ook hier de oplossing van de problemen wel eens gevonden zou kunnen worden in een minder gehinderde werking van het marktmechanisme.

Er is dus wel enige reden om gereserveerd te staan tegenover de politiek van prijsstabilisatie die in Nederland de laatste jaren gevoerd is. De lezer van dit blad behoeft trouwens maar de vorige jaargang open te slaan om een

¹⁾ „Huur en inkomen van Amsterdamse gezinnen”, door Prof. Dr. J. S. Cramer en Drs. B. M. S. van Praag, in „De Economist”, maart 1965, blz. 189.

reeks artikelen te vinden die er zich van neutraal tot zeer negatief over uitlaten ²⁾ t/m ⁵⁾.

In dit artikel wordt — niet voor het eerst — betoogd dat het mislukken van de Nederlandse prijspolitiek ook wel te verwachten was omdat de theoretische argumentatie niet sluitend is en omdat een prijsstabilisatie als in Nederland beoogd wordt, praktisch niet te realiseren is.

Enkele theoretische argumenten.

Kort voordat hij minister werd hield Prof. Andriessen het volgende pleidooi voor een politiek van prijsstabilisatie door de overheid:

„Naarmate de loonontwikkeling nauwer aansluit bij de produktiviteitsontwikkeling zijn de voorwaarden gunstiger om door middel van een prijsbeleid het gemiddelde prijsniveau stabiel te houden. Aldus wordt niet alleen een looninflatie, doch ook een winstinflatie vermeden. In zoverre valt aan het prijsbeleid een zelfstandige taak toe, weliswaar complementair verbonden met de loonpolitiek.

Daarnaast heeft het prijsbeleid evenwel ook nog een overbruggende functie, met name wanneer een eventuele inflatoire ontwikkeling aan overbesteding is toe te schrijven. In dat geval moet worden voorkomen, dat de overbesteding zich zou ontladen in een cumulatief proces van prijsstijgingen, dat het tempo der inflatie zou versnellen. Men dient wel in het oog te houden dat de onder deze omstandigheden na te streven prijsstabilisatie slechts het karakter heeft van symptoombestrijding; de oorzaken van de overbesteding moeten immers worden weggenomen door de geëigende middelen van monetaire en budgettaire aard. Door sommigen is de symptoombestrijding onjuist genoemd; prijsstijgingen zouden namelijk via de bekende wet van vraag en aanbod automatisch bestedingsverminderend werken. Moge dit in bepaalde gevallen juist zijn, doorgaans is de totale effectieve vraag toch betrekkelijk inelastisch, terwijl bovendien verwachtingen omtrent verdere prijsstijgingen verstorend kunnen werken. Voorzover dit het geval is, past een prijsstabilisatiebeleid derhalve in het streven naar mitigering van de conjunctuurbeweging, wanneer tenminste dit beleid wordt gesteund door een adequate monetaire en budgettaire politiek.

In Nederland is met het oog op dit alles een afzonderlijke Prijzenwet beschikbaar, die in belangrijke mate de functie van stok achter de deur vervult. De overheid tracht zoveel mogelijk

²⁾ „Herziening Prijzenwet”, door Drs. P. G. Ridder, in „E.-S.B.” van 12 februari 1964, blz. 138 e.v.

³⁾ „Naar een nieuwe bestedingsbeperking”, door Prof. Dr. F. Hartog, in „E.-S.B.” van 5 februari 1964, blz. 112 e.v.

⁴⁾ „Het regeringsprogramma als instrument van de economische politiek”, door Prof. Dr. W. J. van de Woestijne, in „E.-S.B.” van 12 februari 1964, blz. 136 e.v.

⁵⁾ „Hoe machtig is Economische Zaken?”, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder, in „E.-S.B.” van 9 december 1964, blz. 1125 e.v.

(vervolg van blz. 427)

vrijwillige medewerking van het bedrijfsleven. Hoewel op het evenwichtsverstorende effect wordt gewezen van de aanzienlijke renteversillen tussen Europa en de Verenigde Staten, wordt toch een aanzienlijke verandering in de Amerikaanse betalingsbalanspositie en verminderde Europese overschotten verwacht. (Merkwaardigerwijze maakt men zich in het genoemde E.E.G.-bericht nogal zorgen over een voortduren van de kapitaalimporten en de gevolgen daarvan voor de monetaire politiek. Kennelijk was de betekenis van de Amerikaanse betalingsbalansmaatregelen nog niet geheel duidelijk).

Een derde factor voor een veranderend monetair klimaat is dat in de E.E.G.-landen in 1964 aan de voortschrijdende

binnenlandse monetaire inflatie duidelijk een halt is toegeroepen. De binnenlandse liquiditeitscreatie was — naar evenredigheid — niet groter dan de volumestijging van het nationaal produkt. Hoewel dit vooral correleert met de gebeurtenissen in Italië en Frankrijk, meent Dr. Holtrop dat in de E.E.G.-landen de, ook in Nederland aanvaarde monetaire beleidsnormen, in toenemende mate worden erkend.

Met behulp van deze tekenen aan de wand wordt in het jaarverslag gewaarschuwd tegen een verdiscontering van een steeds voortdurende mondiale hoogconjunctuur, die een zekere mate van bestedings- en kosteninflatie zou veroorloven.

M. H.

in samenwerking met het georganiseerde bedrijfsleven op basis van vrijwilligheid deze doeleinden te bereiken. Voor een dergelijke vorm van prijspolitiek, die buiten ons land nog niet veel voorkomt, gaan steeds meer stemmen op, omdat het inzicht veld wint dat het dilemma van verdere geldontwaarding of werkloosheid op deze wijze kan worden voorkomen.

In vele gevallen wordt de prijspolitiek echter nog geassocieerd met de directe prijsbeheersingsmaatregelen uit de oorlogsjaren en men vreest voor een verlies aan vrijheid en een bureaucratische ambtelijke controle. Dit is hier echter niet aan de orde. De prijspolitiek moet, evenals de andere vormen van economische politiek, een beperkt aantal hanteerbare richtlijnen omvatten en ingrijpen is pas nodig als in bepaalde sectoren of ondernemingen duidelijke misstanden voorkomen".

(6 : par. 14).

Men mag m.i. aannemen dat dit recent citaat van de hoogleraar Andriessen grotendeels ook de rechtvaardiging van het prijsbeleid van de minister weergeeft. Het verdient daarom onze aandacht, te meer omdat op de punten waar de uiteenzetting van Andriessen onvolledig of weinig overtuigend is tevens de verklaring valt te vinden waarom de feitelijke gang van zaken in Nederland onbevredigend is geweest.

Er zijn dus twee soorten omstandigheden waaronder Andriessen vóór een prijsstabilisatiebeleid wil pleiten. De ene is te vinden in de eerste alinea van het citaat en betreft een situatie waarin de loonontwikkeling nauw aansluit bij de produktiviteitsontwikkeling. Omdat deze situatie de laatste jaren niet actueel geweest is laten we deze verdediging van een prijsstabilisatiebeleid, wat er verder ook van haar kracht zij, rusten. Onderstaand tabelletje leert dat dit niet onredelijk is.

Jaar	Productie per werknemer in de industrie (1958 = 100)	Indexcijfer regelingslonen (bruto uurlonen; 1954 = 100)
1958	100	130
1959	108	133
1960	117	145
1961	119	153
1962	123	168
1963	128	181
1964	133	212

Opmerking. Het productiecijfer voor 1964 is een gemiddelde van de eerste drie kwartalen.

Bron: Maandschrift C.B.S., maart 1965.

De tweede soort van omstandigheden is beschreven in de tweede alinea van het citaat. Andriessen redeneert daar ongeveer aldus:

Wanneer in een land als het onze werkloosheid heerst leidt een toeneming van de bestedingen tot een toeneming van het reëel nationaal inkomen, terwijl het prijspeil weinig of niet verandert. Als de toeneming der bestedingen echter plaatsvindt in een situatie van volledig bezette produktiefactoren, zal zij leiden tot een stijging van de prijzen, omdat de produktie niet uitgebreid kan worden. Consumenten en producenten zullen zich onder deze omstandigheden niet laten afschrikken door de hogere prijzen, temeer omdat zij verdere prijsstijgingen verwachten. Redenerend in termen van de bekende figuur met de 45°-lijn betekent dit dat de consumptiecurve zich naar boven beweegt. Het multiplierproces, dat in beweging werd gezet door de aanvankelijke toeneming der bestedingen, wordt aldus door de prijsstijgingen en de daarmee gepaard gaande „speculatieve” aankopen nog versterkt in de verkeerde richting.

Op deze redenering is wel wat aan te merken. Wanneer Andriessen zegt dat consumenten en producenten hun vraag naar goederen steeds verder zullen vergroten omdat zij voortgaande prijsstijgingen verwachten, gaat hij er

kennelijk van uit dat zij over vrijwel onbeperkte geldmiddelen kunnen beschikken. Hij veronderstelt m.a.w. een zeer elastische geldvoorziening. Dit is echter een nogal irrealistische veronderstelling in een land als het onze, te meer waar Andriessen aanneemt dat een adequate monetaire en budgettaire politiek gevoerd wordt.

Verder komt Andriessen wat al te gemakkelijk vanuit een redenering, die afziet van buitenlandse invloeden, tot voorschriften voor de Nederlandse situatie, die juist gekenmerkt wordt door grote gevoeligheid voor die externe invloeden. Hij besteedt daardoor enerzijds te weinig aandacht aan hun stabiliserende betekenis en anderzijds ziet hij de kansen van een prijsstabilisatie te rooskleurig. Dit valt als het volgt in te zien.

Neem eens aan dat in Nederland een overbesteding optreedt doordat in een situatie van volledige werkgelegenheid de spaarneiging plotseling daalt, omdat men bijv. een prijsstijging vreest. De grotere vraag zal ook werkelijk tot prijsstijging leiden, maar zal het cumulatieve proces van Andriessen zich gaan voordoen? Boven vonden wij al één reden om deze vraag met nee te beantwoorden. Er zijn er nog meer.

In de eerste plaats zal de concurrentie van buitenlandse goederen betekenen dat een vóórtgaande binnenlandse prijsstijging niet te verwachten valt zolang het buitenlandse prijspeil redelijk stabiel is. Voorts zal voor zover in het binnenland de prijzen gestegen zijn in een volgende periode de vraag naar in het binnenland geproduceerde goederen dalen doordat de importen toe- en de exporten wellicht afnemen. Bovendien zal het te verwachten betalingsbalanstekort — aannemende dat in de uitgangssituatie de balans in evenwicht was — door zijn liquiditeitsverkrappend effect de invloed van de monetaire politiek nog versterken.

Al deze krachten werken in de richting van een herstel van het evenwicht en vormen even zovele argumenten niet te spoedig in te grijpen in het mechanisme.

Gold het bovenstaande een overbesteding die in het binnenland ontstond, ook bij een overbesteding door toegenomen uitvoer is er alle reden de zaken op hun beloop te laten. Stel dat in het buitenland door bijv. een daling van de spaarneiging een overbesteding als boven omschreven begint, en dat deze leidt tot een toeneming van onze export. Dit betekent dus dat ons land, dat toch al in een situatie van volledige werkgelegenheid verkeerde, een nog grotere vraag te verwerken krijgt. Nu kan de overheid in het kader van een compenserende budgettaire politiek wel een overschot kweken — al lijkt dat in de praktijk veelal boekenwijsheid — en aldus een binnenlandse „oververhitting” voorkomen, maar de betalingsbalans raakt er niet minder door uit haar evenwicht. Nog afgezien van overwegingen van internationale liquiditeit is het ook om binnenlandse redenen helemaal niet gewenst en nodig dat wij onze goud- en deviezenvoorraad laten toenemen zodra ergens in het buitenland de kurk van de fles springt.

Kiezen wij derhalve voor vaste wisselkoersen — en dat hebben wij gedaan — dan zullen onze prijzen en lonen voldoende moeten stijgen om de buitenlandse vraag (gedeeltelijk) af te schrikken. Voor een prijsstabilisatiebeleid is dan uiteraard geen ruimte.

Nog meer argumenten.

Men hoort ook wel de volgende verdediging van een prijsstabilisatiebeleid.

Wanneer zich in een land als het onze schoksgewijze

veranderingen voordoen, doordat bijv. de lonen op korte termijn aanzienlijk stijgen en dus o.m. de binnenlandse vraag waarschijnlijk aanzienlijk zal stijgen, dan is het mogelijk dat de ondernemers de neiging hebben hun prijzen verkeerd vast te stellen, d.w.z. ver van het niveau waarbij op langere termijn evenwicht mogelijk is op de betalingsbalans en op de markten voor produktiefactoren. Wanneer men dan verder onbeweeglijkheid van deze prijzen veronderstelt, zou inderdaad een moeilijk aanpassingsproces volgen.

De vraag waartoe deze redenering aanleiding geeft, is uiteraard wat toch wel de overheid reden geeft te denken dat zij wél het evenwichtsniveau van al die prijzen weet. En ook of die prijzen wel zo rigide zijn en hoe de overheid weet of die lonen al dan niet boven hun evenwichtsniveau zijn vastgesteld zodat dáár wellicht de fout zit.

Daarbij valt dan onder meer te bedenken dat een loonoperatie als die van vorig jaar uiteraard aanzienlijke vraagverschuivingen meebrengt. Om een voorbeeld te noemen: er zal waarschijnlijk een relatieve toeneming van de vraag naar luxe-goederen als automobielen, ijskasten, beter meubilair enz. uit voortvloeien. Maar dan is het zaak dat de produktie van deze artikelen aantrekkelijk wordt en daarvoor zorgt nu juist een (ongehinderd) prijsmechanisme, doordat de prijzen van deze artikelen meer dan die van andere stijgen en de produktie derhalve winstgevender wordt, waardoor weer produktiefactoren uit andere toepassingen „weggekocht” kunnen worden.

Ingrijpen van de overheid op een aantal willekeurige punten — en hierop komt het prijsbeleid in feite neer, vide bijv. het artikel van Prof. Wemelsfelder ⁵⁾ — verstoort dit aanpassingsproces en is bovendien discriminerend.

Voor de goede orde zij er nog op gewezen dat men zich ook nog kan afvragen in hoeverre die schoksgewijze veranderingen in Nederland juist door het prijsbeleid zijn veroorzaakt en bovengenoemde verdediging van het prijsbeleid neerkomt op het draaien in een vicieuze cirkel van overheidsingrijpen.

Praktische bezwaren.

Opvallend is dat Andriessen in de laatste alinea van het boven opgenomen citaat zonder meer stelt dat een politiek van prijsstabilisatie kan bestaan zonder controle van produktie en consumptie. Alvorens deze stelling nader te bekijken dienen we eerst na te gaan wat het „prijsbeleid” in Nederland betekent.

Ontaan van alle franje betekent de politiek van prijsstabilisatie in Nederland dat de overheid — eventueel of steeds na overleg met de betrokken bedrijfstak — een maximumprijs voor een artikel vast stelt. Uiteraard behoeft dit niet per se via een prijsbeschikking te gebeuren. Maar ook wanneer de zaak in der minne geschikt wordt, weten partijen zeer goed dat de Prijzenwet — zoals Andriessen ook terecht zegt — als een stok achter de deur staat. Ook al gaat alles in een nog zo prettige sfeer, de welbekende methode van het gentlemen's agreement betekent in wezen niets meer dan dat de overheid een voorschrift geeft waarbij belanghebbenden ruimschoots gelegenheid hebben gehad hun inzichten kenbaar te maken.

Nu laten de handboeken zich nogal sceptisch, om niet te zeggen zeer negatief, uit over een prijscontrole door de overheid. Boulding zegt bijv.:

⁵⁾ „Economische stabiliteit”, door Prof. Dr. J. E. Andriessen, opgenomen in „De theorie van de economische politiek”, 1962, en in „Economie in spiegelschrift”, 1964.

„..... any attempt to fix a price by authority, without control of either production or consumption, is doomed to failure unless, of course, the price fixed happens to be the price which would have been established in the unregulated market” ⁷⁾.

In zijn recente boek zegt Prof. Hartog eigenlijk precies hetzelfde ⁸⁾. Prijsbeheersing betekent dat het prijsmechanisme niet langer in staat is evenwicht tussen vraag en aanbod te brengen. Het kan beginnen met ingrijpen op één markt, maar dan volgt veelal een kettingreactie. Als eenmaal het evenwicht ergens verbroken wordt ontstaan elders in het economisch proces allerlei storende repercussies, die tot verder ingrijpen nopen.

Het bovenstaande geldt natuurlijk bij uitstek in een situatie van volledige werkgelegenheid. Als bij de gestabiliseerde prijzen op markt A een vraagoverschot optreedt wijkt dit uit naar andere binnenlandse markten waar de prijzen dan wél stijgen, en naar het buitenland. De produktie zal de neiging hebben het aldus verwrongen vraagpatroon te volgen, omdat in de vrije sector meer te verdienen valt. De schaarste in de beheerste sectoren neemt daardoor nog toe.

De overheid kan haar ogen sluiten voor deze gevolgen van de halve maatregel die prijsstabilisatie in feite is. Om voor de hand liggende redenen deinst zij terug voor een distributiestelsel dat, indien het alles omvat, in werkelijkheid neer zou komen op een stelsel van gedwongen sparen.

Dat neemt niet weg dat dan de verdeling der goederen door het slecht functionerende marktmechanisme zeer ondoelmatig kan geschieden. Een voorbeeld: wie er aan gedacht heeft een jaar voor zijn huis klaar is de meubels al te bestellen heeft geboft; wie niet zo ver vooruit gekeken heeft zit een jaar op de planken, tenzij hij natuurlijk „via via” of met behulp van wat „stoelengeld” wat hoger op de wachtlijst van de fabrikant terecht komt. Intussen toont het indexcijfer van de meubelprijzen een verheugend stabiel beeld.

„De inflatie heeft geleid tot prijsstijging... en tot de blijvende behoefte aan rantsoenering in enige sectoren (huisvesting, bouw, telefoon). Zowel prijsstijging als rantsoenering drukt de waarde van het geld”. Aldus Prof. Drees in de vorige jaargang van dit blad ⁹⁾. Hij zou er nog aan toe kunnen voegen dat het achterwege blijven van rantsoenering waar dit nodig is, het bestaan van lange levertijden dus, en kwaliteitsvermindering van goederen en diensten (service) eenzelfde invloed op de waarde van het geld heeft.

Aldus daalt ondanks de stabiele prijzen toch de waarde van het geld!

Prijsbeleid en legale ontduiking.

De gang van zaken op de arbeidsmarkt heeft wel geleerd waartoe het vernuft van werkgevers en -nemers in staat is bij het zoeken naar de mazen in het net van regels. Een vermakelijk staaltje leverde zeer kort geleden nog een Amsterdams taxibedrijf. Volgens het Algemeen Handelsblad van 14 april jl. gaf dit bedrijf in die maand zijn chauffeurs een loonsverhoging en bond hen tegelijkertijd op het hart dit als een voorschot op een eventuele winstdelingsregeling te zien om niet in conflict te komen met de overheid.

⁷⁾ „Economic Analysis”, blz. 150, rev. ed., 1948.

⁸⁾ „Grondslagen der economische politiek”, door Prof. Dr. F. Hartog, blz. 37.

⁹⁾ „Conjunctuurpolitiek zonder inflatie”, door Prof. Dr. W. Drees Jr., in „E.-S.B.” van 9 december 1964, blz. 1121 e.v.

In Duitsland is zelfs een leer van de „pretiale Ausweich-handlungen” ontwikkeld en tot een zo grote volmaaktheid gekomen dat een prijsstop door de overheid vrijwel onmogelijk wordt geacht¹⁰⁾. Op o.m. de volgende manieren kan men ondanks de prijsbepalingen toch van een vraagoverschot profiteren:

— de gebruikelijke korting voor contante betaling wordt opgeheven, op rekening wordt niet meer geleverd, de renteloze kredieten van drie maanden worden ingetrokken, er worden niet langer meer zegeltjes gegeven;

— de garantiebepalingen worden minder gunstig;
— er wordt niet meer aan huis bezorgd of de vrachtkosten worden in rekening gebracht;
— aan inkoopverenigingen wordt niet meer geleverd;
— de kwaliteit wordt minder of de uitvoering eenvoudiger.

Voorts wijzen onze Oosterburen er op dat er voortdurend veranderingen in produkten optreden en dat de grens tussen onveranderd en veranderd niet duidelijk is. Voorts dat bij gecalculerde prijzen, bijv. voor machines, gebouwen enz. ongelooflijke manipulaties met de diverse kostensoorten mogelijk zijn.

Men denkt onwillekeurig — en mogelijk niet geheel terecht — aan het geval van de brouwerijen die per 1 januari 1964 de prijs van een pul bier met drie cent verhoogd hadden. Dat was een cent teveel, meende de minister. De prijs daalde weer, maar in mei kwam de omstreken cent er toch bij. De stijging van de prijzen van grondstoffen gaf daartoe aanleiding en de spelregels van het prijsbeleid lieten een dergelijke verhoging toe.

Zou de minister nu al die duizenden produkten in de gaten houden en controleren of ze straks metterdaad weer omlaag gaan in prijs als de grondstoffenprijzen dalen?

En wat betekent het prijsbeleid voor nieuwe produkten?

Na zo'n lijstje van zeer plausibele ontduikingsmogelijkheden realiseert men zich pas goed hoe onmogelijk het Nederlandse prijsbeleid is wanneer men nog eens enkele regels voor dit beleid bekijkt zoals het ministerie die voor 1964 vaststelde:

„Mede teneinde een eventuele verwringing van de prijsstructuur binnen bepaalde ondernemingen, ontstaan in het verleden, enigszins ongedaan te kunnen maken, kan ermee worden accoord gegaan, dat ondernemingen die een range van artikelen voortbrengen, bepaalde artikelen meer in prijs verhogen dan overeenkomt met de loonkostenstijging per artikel, mits andere artikelen uit de range dan minder in prijs worden verhoogd. Uiteraard dient men wel globaal binnen het bedrag te blijven, dat wordt aangegeven met de totale stijging van de loonkosten per onderneming en dient de verhoging per artikel op zichzelf binnen redelijke perken te blijven.

Bij bestaande of dreigende rentabiliteitsmoeilijkheden kunnen de onder punt 3 genoemde loonsverbeteringen (d.w.z. de verbeteringen bij vernieuwing van c.a.o.'s in de loop van 1964; N.J.B.) na overleg geheel of gedeeltelijk worden doorberekend. Dit houdt onder meer in, dat reeds voordat een dergelijke positie wordt bereikt, een gevarenzone bestaat, welke het mogelijk maakt een prijsverhoging aan de orde te stellen”¹¹⁾.

Ook zonder de hulp van een „leer van de gevarereerde zone en de redelijke perken” lijkt het tamelijk duidelijk dat iedere producent bij vrijwel elke prijsverhoging met deze regels in het reine kan komen.

Prijsbeleid en knoeierij.

De gang van zaken op de arbeidsmarkt heeft eveneens

¹⁰⁾ „Wirtschaft”, Fischer Lexicon, Prof. Dr. H. Rittershausen, blz. 295, 1961.

¹¹⁾ Jaarverslag 1963 van het Verbond van Prot.-Chr. Werkgevers, blz. 25 en 26.

geleerd dat prijsbeheersing zonder distributie tot knoeierij op grote schaal leidt. Een deel van de hierboven genoemde „uitwijkmogelijkheden” bevindt zich trouwens al op het grensgebied tussen wat wel en niet in de haak is. Voor een outsider als de schrijver van dit artikel is het echter moeilijk een indruk te krijgen van eventuele duistere praktijken. In publikaties van ondernemers (verenigingen) is er weinig over te vinden. In zoverre dient deze paragraaf dan ook als een notitie pro memorie.

Liever geen prijsbeleid.

Wij hebben hierboven gezien dat de redenen waarom men een politiek van prijsstabilisatie bepleit niet overtuigend zijn. Voorts dat een prijscontrole zoals ze in Nederland bedreven wordt gemakkelijk te omzeilen lijkt, waardoor ook andere argumenten vóór prijsstabilisatie, bijv. dat er extreme looneisen mee voorkomen worden, of dat er via lagere winsten de investeringen mee beperkt kunnen worden, irrelevant zijn, wat er verder ook van hun juistheid zij.

Het prijsbeleid kan dus beter verdwijnen, te meer omdat er op het terrein van de economische politiek nog genoeg andere dingen te doen zijn.

Werkgelegenheidspolitiek nieuwe stijl.

In een open volkshuishouding als de onze, waar de wisselkoersen vrijwel gefixeerd zijn, dient men zeer voorzichtig te zijn met het geven van „regels” voor een loon- en prijsontwikkeling die in- en extern evenwicht niet in gevaar brengt.

Met de volgende twee — eigenlijk ook wel erg voor de hand liggende — uitspraken kan men zich echter nergens aan branden.

Primo dat bij een gegeven ontwikkeling van lonen en prijzen in het buitenland de binnenlandse loonstijging bij handhaving van het betalingsbalansevenwicht sterker kan zijn naarmate de produktiviteit sterker stijgt.

Secundo dat o.m. op grond van de ervaring in een aantal Westerse landen te verwachten valt dat het loonpeil de neiging heeft meer te stijgen dan in overeenstemming is met een evenwichtige betalingsbalans naarmate de werkgelegenheid dichter bij de 100 procent komt.

Wij hebben boven gezien dat als het loonniveau boven dit plafond komt, er krachten gaan werken die loon- en prijsniveau op hun evenwichtsniveau terugbrengen. Dat behoeft niet altijd even soepel te gebeuren. Het zou daarom beter zijn dat de overheid met de haar ten dienste staande middelen van monetaire en budgettaire aard het niveau van de totale vraag zo manipuleert dat het loonniveau niet door het plafond heen schiet. De vakbeweging kan daarbij geheel vrij gelaten worden te eisen wat naar zij meent de markt verdragen kan. Dit zal een zekere mate van werkloosheid kunnen betekenen, die geringer is naarmate de looneisen sterker beïnvloed worden door een aanbodoverschot op de arbeidsmarkt.

De „werkgelegenheidspolitiek nieuwe stijl” concentreert zich dan op de werknemers die aldus werkloos geraakt zijn. Zij zullen afkomstig zijn uit ondernemingen of bedrijfstakken die om welke redenen dan ook het hoge loonniveau niet konden verdragen en daarom in aanmerking komen te verdwijnen. Het is dus zaak hen geschikt te maken voor de sectoren in de economie die dat wel kunnen. Te denken valt hier aan uitgebreide herscholingsfaciliteiten en maatregelen ter bevordering van de geografische mobiliteit. Dat de overheid hier in de toekomst meer het accent op

In verband met de ongelijkmatige inkomens- en vermogensverdeling acht men het veelal gewenst nieuwe loonsverhogingen in de vorm van investeringsloon te geven. Schrijver plaatst enige kanttekeningen bij deze opvatting. De gebruikelijke beoordeling van de ongelijkheid in de inkomensverdeling berust volgens schrijver op een om twee redenen weinig relevante cijferopstelling. Na eventuele inkomensverschuivingen zullen zelfs arbeiders een even groot percentage van hun additionele inkomen besparen als leden van hogere inkomensklassen, aangezien hun marginale spaarquote even hoog is. Investeringsloon is macro-economisch gezien niet nodig om inkomensverschuivingen mogelijk te maken. Als onnodige bestedingsdwang dient investeringsloon naar schrijvers mening te worden afgekeurd.

Inkomensverdeling, marginale consumptiequote en investeringsloon

Steeds meer schijnt men vermogensaanwasdeling toe te juichen. Bezitsvorming bij mensen met lage inkomens wil men bevorderen door, in plaats van loonsverhogingen in geld, loonsverhogingen in de vorm van aandelen of participatiebewijzen e.d. te geven. Men spreekt dan van investeringsloon.

De bestaande ongelijkheid bij de inkomensverdeling vindt men namelijk een ernstig euvel; en omdat de ont-eigening van vermogen als middel tot verbetering in strijd wordt geacht met het rechtsgevoel, moet deze verbetering in de inkomens sfeer tot stand komen.

Helaas — zo luidt de redenering — zijn er bezwaren tegen een flinke verhoging van het inkomen van werknemers, en met name van arbeiders, omdat — gegeven de hiervoor nodige inkomensverdeling — de vraag naar consumptiegoederen groter zou worden, wat inflatoir zou werken of de investeringen zou aantasten. Door hun lage inkomens zijn de arbeiders niet in voldoende mate geneigd tot sparen. Willen we dus — zonder onze economische groei te schaden — hun inkomen en bovénal hun vermogen vergroten, dan moeten we de arbeiders dwingen dit extra inkomen te sparen. Dat kan door ze investeringsloon te geven ¹⁾.

Bij deze gedachtengang wil ik enige kanttekeningen plaatsen:

(vervolg van blz. 431)

gaat leggen in haar economische politiek valt te verwachten. De instelling van een S.-E.R.-commissie „Arbeidsmarkt-politiek” lijkt een duidelijke stap in de goede richting.

Met een aldus opgevatte economische politiek zijn werknemers en werkgevers gelijkelijk gebaat. De vakbeweging behoeft zich niet allerlei voor haar leden onduidelijke en economisch soms zelfs aanvechtbare beperkingen in haar looneisen op te leggen. De werkgevers kunnen daar waar voor hen de winstmogelijkheden het grootst zijn ook over de voor de produktie nodige arbeidskrachten beschikken. De vestiging van buitenlandse ondernemingen, die hoge lonen kunnen betalen, zal niet meer afgeremd behoeven te worden. De economische groei wordt maximaal doordat de zwakke broeders in het bedrijfsleven de produkte moeten

a) Is de inkomensverdeling zo ongelijk als bijv. de C.B.S.-cijfers suggereren?

b) Is deze ongelijkheid een euvel?

c) Zou een gewone loonsverhoging in geld (met een zekere herverdeling van het nationaal inkomen) de investeringen in gevaar brengen?

d) Is investeringsloon wenselijk en noodzakelijk?

Dat de inkomensverdeling scheef is valt niet te betwisten. De onderste 10 pCt. van de belastingplichtigen krijgen nog geen 2½ pCt. van het gezamenlijke (door de belastingplichtigen besteedbare) inkomen, en de bovenste 10 pCt. kunnen bijna 30 pCt. voor zich opeisen ²⁾. Er zijn echter enige ernstige bezwaren aan te voeren tegen de gebruikelijke beoordeling van de inkomensverdeling aan de hand van cijfers als hier gegeven.

¹⁾ Zie o.a. de artikelenreeks van Janssen en Grasman in „E.-S.B.” van 22-7; 5-8; 12-8; 26-8 en 2-9 van 1964. Hun betoog sluit nauw aan bij het Rapport van een studiec ommissie uit de drie vakcentrallen: „Bezitsvorming door vermogensaanwasdeling”. Ook in West-Duitsland, Iran en Mexico leven dergelijke ideeën.

²⁾ Men vergelijk de tabellen in het eerste artikel van Janssen en Grasman. Dat de onderste 10 pCt. voornamelijk uit minder-jarigen bestaan is een redelijk bezwaar tegen deze vergelijking, maar als bezwaar slechts een onderdeel van een — verderop te geven — meeromvattende kritiek.

staken en de aldus vrijkomende produktiefactoren hun optimale aanwending vinden. De ontwikkeling van het prijsniveau wordt daarbij in laatste instantie bepaald door wat buiten onze grenzen gebeurt, althans zolang de Nederlandse prijspolitiek op de markt voor vreemde valuta niet verandert.

Amsterdam.

N. J. BOUMA.

Naschrift.

De regeringsverklaring van 27 april jl. zegt over het prijsbeleid alleen dat het gericht is op een zo stabiel mogelijk houden van het prijsniveau; een uitspraak die zo weinig zegt dat de regering geheel vrij is de boven verdedigde opvatting over te nemen en het prijsbeleid zoals dat tot nog toe gevoerd is over boord te zetten.

Als we over inkomensverdeling spreken willen we eigenlijk vergelijken het psychische inkomen³⁾ van verschillende mensen, en wel het psychische inkomen over een vergelijkbare periode. Aangezien echter dit psychische inkomen zelf een vrijwel niet kwantificeerbare grootheid is probeert men een benadering hiervan te vinden. Hiervoor is steeds het geldinkomen per jaar als indicator gebruikt.

Twee redenen zijn er om hier bezwaar tegen te hebben. Het geldinkomen wordt steeds minder representatief voor het psychische inkomen, terwijl het jaar in dit geval een weinig geslaagde vergelijkingsbasis is.

Het in het ruilverkeer verworven geldinkomen was niet zo'n gekke benadering van het psychische inkomen, maar het wordt een steeds slechtere benadering naarmate de hoeveelheid vrije tijd toeneemt. Hierdoor namelijk wordt de arbeidsverdeling enigszins ongedaan gemaakt („doe het zelf”). De buiten het ruilverkeer verkregen consumptiegoederen blijven buiten beschouwing evenals andere componenten van het psychische inkomen. We kunnen ons het psychische inkomen (π) opgebouwd denken uit geldinkomen verworven in het ruilverkeer (γ), eigengemaakte consumptiegoederen die ook in het ruilverkeer te krijgen zijn (ϵ), en recreatieve genoegens ongeschikt voor enige ruil (ρ), zodat $\pi = \gamma + \epsilon + \rho$.

Zolang de som ($\epsilon + \rho$) ongeveer dezelfde en geringe waarde houdt is γ een geschikte indicator voor π . Als ϵ en ρ flink stijgen en het geldinkomen (γ) nog maar een klein deel van het totale psychische inkomen (π) uitmaakt, dan is γ niet meer geschikt om de ontwikkeling van π weer te geven. Dit is momenteel het geval.

Over twintig jaar zouden arbeiders zelfs wel eens meer vrije tijd kunnen hebben dan personen in meer scholing vereisende beroepen. Men kan niet verwachten dat in een dergelijke situatie ook de geldinkomens een grotere gelijkheid zouden tonen dan nu. Helaas is het moeilijk om de vrije tijd en het geldinkomen onder één noemer te brengen, maar dit mag geen reden zijn om de vrije tijd buiten beschouwing te laten als we het over de inkomensverdeling hebben.

Aan het geldinkomen als maatstaf valt niet te ontkomen, maar hiernaast dient dan de vrije tijd als tweede maatstaf gebruikt te worden. Meer vrije tijd voor de laagste inkomensgroepen betekent ceteris paribus een gelijkmatiger (psychische) inkomensverdeling.

Het tweede bezwaar tegen de gebruikelijke cijferopstellingen voor het beoordelen van de inkomensverdeling heeft betrekking op de gebruikte tijdseenheid. Beschouwd wordt steeds het inkomen per jaar. Relevant is echter het inkomen per leven. Een vergelijking van het inkomen van een 18-jarige metselaar met dat van een 60-jarige directeur geeft geen inzicht in de billijkheid van de inkomens-

verdeling; daarvoor zouden we de gekapitaliseerde waarde van het inkomen-gedurende-het-hele-leven van verschillende beroepsgroepen moeten vergelijken. De contante waarde op iemands 18e jaar hangt af van de rentevoet en van de jaren in zijn leven waarin hij zijn inkomen zal krijgen. Hoe langduriger de scholing, hoe later hij gaat verdienen. Hoe later het inkomen, hoe hoger het moet worden. Hoe hoger het inkomen, hoe schever de inkomensverdeling.

Volgens Mincer⁴⁾ verklaart die divergentie van de momenten waarop men zijn inkomen krijgt twee derde van de scheefheid van de inkomensverdeling in de Verenigde Staten (waarbij hij Bowley's definitie voor scheefheid gebruikt). Ook bij volkomen gelijke capaciteiten en vrije beroepskeuze zou men door de verschillen in scholingsduur grote verschillen in jaarinkomen krijgen bij gelijkheid van het inkomen per leven. Meer scholing geeft dan ook een schevere inkomensverdeling (d.w.z. van de inkomens per jaar). Hierdoor is in de Verenigde Staten de inkomensverdeling van de (beter geschoolde) blanken minder gelijkmatig dan die van de negers. Naast de inkomensverschillen door vermogen zijn er dus ook inkomensverschillen door verschil in scholing. Een toeneming van de verschillen tussen de inkomens per jaar hoeft niet te betekenen een groter verschil tussen de inkomens per leven. Meer scholing geeft een grotere scheefheid van de inkomensverdeling, en grotere scheefheid moet dus beslist niet a priori als een euvel worden beschouwd.

Laten we nu onze bezwaren tegen de gebruikelijke weergave van de inkomensverdeling rusten, en aannemen dat hierin verandering hoort te worden gebracht en kan⁵⁾ worden gebracht. Wat is dan het gevolg van zo'n inkomensverschuiving? De consumptiequote is hoger naarmate het inkomen lager is. Dit zou betekenen dat de vòòr de herverdeling gepleegde besparingen daarna grotendeels zouden komen te vervallen, aangezien de lagere inkomensgroepen hun extra inkomen voor een veel groter deel zouden consumeren. De nationale besparingen lopen dan terug en dus komen de investeringen in het gedrang of handhaven zich ten koste van inflatie.

Hoe dan wel tot inkomensherverdeling te komen zonder de investeringen aan te tasten of inflatie te krijgen? Gedwongen sparen in de vorm van investeringsloon schijnt de ideale oplossing te zijn om zowel de inkomensherverdeling als de besparingen in tact te houden. Natuurlijk kan men daartegen wel weer inbrengen dat de gedwongen spaarders zich aan deze werking van het investeringsloon zullen kunnen onttrekken, doordat ook niet verhandelbare participatiebewijzen e.d. wel beleend kunnen en zullen worden. Aardiger is het echter om de spaarzaamheid van

⁴⁾ J. Mincer: „Investment in human capital and personal income distribution” in „The journal of political economy”, augustus 1958, vol. LXVI, no. 4, blz. 281.

⁵⁾ Prof. Wemelsfelder maakt een berekening waaruit zou moeten blijken, dat de werknemers er door elke poging tot inkomensverbetering alleen maar slechter aan toe zouden komen. Moeten alleen de rijkkaards investeringsloon toejuichen? Zie „E.-S.B.” van 19 augustus 1964, blz. 728.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Besparingen in procenten van het beschikbare inkomen van de huishoudens van loon- en salaristrekkenen naar inkomensklassen

Inkomensklasse	Besparingen in procenten
f. 3.000	4
3.000 - 4.000	3
4.000 - 5.000	5
5.000 - 6.000	8
6.000 - 7.000	9
7.000 - 8.000	12
8.000 - 10.000	13
10.000 - 12.000	15
12.000 - 15.000	14
15.000 - 20.000	19
20.000 - 30.000	19
30.000 - 50.000	26
Totaal	12

Aangezien de hoogste twee inkomensklassen resp. slechts 1 pCt. en 0 pCt. van het totale aantal geënquêteerden huishoudens omvatten, zijn de cijfers hiervan niet zo betrouwbaar. Bovendien werd juist bij (waarschijnlijk) deze inkomensgroepen vrij vaak een enquête geweigerd. In het grafiekje werd dan ook door het C.B.S. de hoogste inkomensklasse niet opgenomen.

Bron: C.B.S., Spaaronderzoek 1960, deel 2, blz. 21.

de arbeiders iets positiever te beoordelen. De cijfers van het Spaaronderzoek 1960 van het C.B.S., en met name ook het grafiekje, geven hier alle reden toe.

Laten we nu kijken naar de getrokken lijn van het grafiekje, waarmee de besparingen worden weergegeven als functie van het beschikbare inkomen (dat is — grofweg — het bruto inkomen minus belasting). Deze lijn is vrijwel een rechte vanaf een inkomen van ca. f. 3.500 per jaar. Alleen tussen f. 12.000 en f. 18.000 inkomen zakt hij even wat in. Het gelijk blijven van de helling van de spaarfunctie betekent dat de marginale spaarquote gelijk blijft. Weliswaar is volgens de C.B.S.-gegevens de *gemiddelde* spaarquote bij de lage inkomens vrij laag, maar de *marginale* spaarquote blijft bij de inkomensklassen boven f. 3.500 grofweg gelijk.

Als we de gevolgen voor de consumptieve vraag van een inkomenshervreiding willen beoordelen is slechts de marginale spaarquote relevant. We nemen aan — en dat is wel

redelijk ⁶⁾ — dat mensen die in een iets hogere inkomensgroep komen zich net zo gedragen als de oude leden van die groep. Uit de gelijkheid van de marginale consumptiequote volgt dan dat een verschuiving van een stuk inkomen van de hoge naar de lage inkomensgroepen (mits *niet* naar inkomensgroepen beneden f. 3.500) ⁷⁾ geen vermindering van de besparingen met zich zal brengen. Spaarden de vermogenden ca. 20 pCt. van de top van hun inkomen, hun armere broeders, die nu een extra brokje krijgen, sparen van hun additionele inkomen eveneens een vijfde deel ⁸⁾. Een inkomenshervreiding zal de besparingen niet aantasten; en er is dus bepaald geen investeringsloon nodig om die besparingen in stand te houden ⁹⁾.

Tot deze conclusie komen we op grond van het C.B.S. spaaronderzoek. Inderdaad werden hiervoor slechts loon- en salaristrekkenen onderzocht, en daarvan nog maar een betrekkelijk klein aantal. Ook zou de hoge gemiddelde spaarquote van de hoogste inkomensgroep en de hogere marginale spaarquote (daarbij door mij becijferd) representatief kunnen zijn. Het aantal waarnemingen in die inkomensklasse is echter zo gering, dat een extrapolatie van de bij de lagere groepen gevonden functie vooralsnog wel zo aannemelijk is.

Zolang er geen uitgebreidere gegevens zijn kunnen we geen noodzaak voor investeringsloon vinden, althans niet in de macro-economische sfeer. Moeten we dan toch een eventuele inkomenshervreiding aan investeringsloon koppelen? Bijvoorbeeld om de arbeiders te laten delen in de vruchten van het risicodragende kapitaal? Een beleggingsfonds van vakverenigingen moet ook zonder beleggingsdwang op hun leden wel kunnen werken. Een ernstig bezwaar tegen investeringsloon geven in ieder geval ook de extra complicaties die erbij horen. Ondernemers klagen

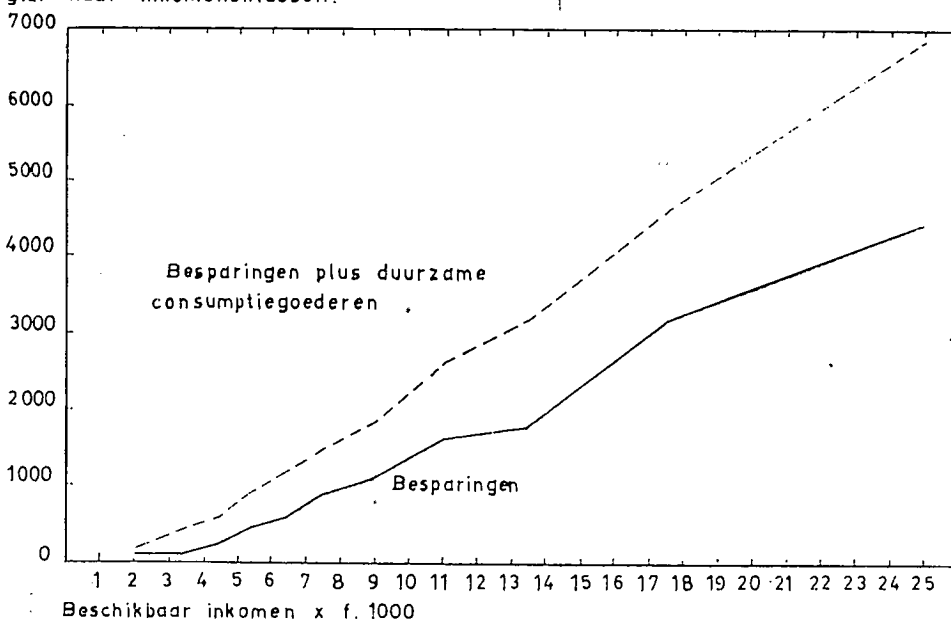
⁶⁾ Sommige onderzoekers menen echter dat een hogere spaarquote in dit geval meer plausibel is, anderen verwachten een lagere spaarquote.

⁷⁾ Het gemiddelde weekloon van een meerderjarige mannelijke produktie-arbeider in de nijverheid bedroeg in 1960 — het jaar van het spaaronderzoek — f. 101,84 (C.B.S.: Statistiek der lonen in de nijverheid, oktober 1962). Bij een A.O.W.-premie van f. 28,65 en loonbelasting voor groep I van f. 65,70 betekende dat een netto jaarinkomen van f. 4.164. Hier zijn de uitkeringen ineens nog niet bijgeteld, noch de sociale lasten afgetrokken. Het beschikbare jaarinkomen voor de gemiddelde *huishouding* van nijverheidsarbeiders was dus stellig hoger dan f. 3.500.

⁸⁾ Dat een gelijkblijvende marginale consumptiequote het meest waarschijnlijk is, stelt ook Beard in een overzicht van door verschillende onderzoekers gebruikte consumptiefuncties. Zie T. R. Beard: „Progressive income taxation, income redistribution, and the consumption function” in „National tax journal”, 1960, blz. 168.

⁹⁾ Ook de plaats waar gespaard wordt kan natuurlijk van belang zijn voor de hoeveelheid investeringen. Van een werknemersbeleggingsfonds kan men echter geen extra investeringsprikkels verwachten.

Besparingen en besparingen plus duurzame consumptiegoederen van de huishoudens van loon- en salaristrekkenen, gemiddeld per huishouden, gld. naar inkomensklassen.

Bron: C.B.S. Spaaronderzoek 1960, deel 2, blz. 20.

reeds over ingewikkeldheid van hun loonadministratie, arbeiders kijken voornamelijk naar het „schone” loon. Maar ja, wij Nederlanders houden nu eenmaal van mooie regelingen. Ingewikkeldheid en kosten vormen voor ons geen bezwaar¹⁰⁾. Dus toch investeringsloon?

Groningen.

P. G. DEKKER.

¹⁰⁾ Dr. W. Drees Jr.: „On the level of government expenditure in the Netherlands after the war”, blz. 35, 36, 130 e.v.

BELEG INTERNATIONAL

BELEG IN InterUnie

BELEG INTERNATIONAL

BELEG INTERNATIONAL

BELEG INTERNATIONAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

Het ontwerp Mijnwet Continentaal Plat 1964

(IV) *)

De grenzen van het continentaal plat.

Ten aanzien van hun zee grenzen bestaat er tussen Nederland en zijn beide buurstaten geen overeenstemming. In het zuiden eist Nederland de Wielingen op die het als uitmonding van de Schelde beschouwt en die vergeleken met de andere toegangswegen tot de Wester-Schelde, nl. het Oostgat langs Walcheren en de Deurlo ten zuiden daarvan, de belangrijkste vaargeul is. België is van oordeel dat Nederland zijn historische rechten verloren heeft, mede gezien de gebeurtenissen die in de Wielingen gedurende de eerste wereldoorlog zijn voorgevallen, zodat onverkort de drie-mijl zone geldt. Als oplossing heeft Nederland indertijd voorgesteld een verdeling van de vaargeul en de dalweg als grens te beschouwen. De uitkomst hiervan is voor België gunstiger dan wanneer men de Wester-Schelde als baai beschouwt, waarbij de drie-mijl zone anders verloopt.

Het geschilpunt van de soevereiniteit is nooit opgelost en er is slechts voor de verlichting een praktische oplossing toegelaten. Zowel voor afbakening met het continentaal plat als voor de opsporing van delfstoffen in het omstreken gebied overeenkomstig de Mijnwet 1810, is een nadere regeling noodzakelijk.

In het noorden is het Duitsland dat zich beroept op het feit dat de vaargeul, in dit geval van een grensrivier, vlak onder de Nederlandse kust loopt. Voor de tweede wereldoorlog hadden hier besprekingen niet tot een oplossing geleid, welke men in het verdrag van 8 april 1960 en de latere aanvullingen zowel voor verlichting, bebakening en andere scheepvaartbelangen alsook voor de opsporing van bodemrijksdommen gevonden heeft, zonder het overigens over de soevereiniteit betreffende het omstreken gebied als zodanig te zijn eens geworden.

Voor de bepaling van het uitgangspunt voor de grensbepaling op het continentaal plat tussen beide landen blijkt deze regeling ook gebruikt te zijn, getuige de nog te ratificeren overeenkomst die de grenzen tot de 54ste breedtegraad regelt. De snelheid waarmee men tot overeen-

stemming is gekomen is te danken aan de grote activiteiten van de oliemaatschappijen in de omstreken gebieden. In beide gevallen is voor Nederland een gunstige regeling bereikt, maar benoorden de 54ste breedtegraad is de status van het Noordzeegebied nog onzeker en daarmee ook de status van ruim een derde gedeelte van het continentaal plat waarop Nederland aanspraak maakt.

Ingevolge art. 6 van het Verdrag van Genève geschiedt de grensbepaling tussen tegenover elkaar, zowel als tussen naast elkaar, liggende landen door overeenstemming tussen partijen. Pas wanneer deze onmogelijk blijkt en wanneer ook geen bijzondere omstandigheden aanwezig zijn dient de mediaanlijn een oplossing te verschaffen.

De voornaamste verdienste, die aan de regel van de mediaanlijn wordt toegekend, is overigens de bruikbaarheid als uitgangspunt van onderhandelingen. Algemeen bestaat er overeenstemming, en dit is ook in de officiële toelichting, in het antwoord van de commissie van deskundigen en bij de discussies gebleken, dat deze regel, die pas na 1940 meer bekendheid heeft gekregen, bij een strikte toepassing niet steeds tot een billijke oplossing zal kunnen leiden.

Blijkens de overgelegde kaart bij de M.v.A. is Denemarken volgens de Nederlandse regering een tegenoverliggende staat, met het eigenaardige gevolg dat een aangrenzende staat, die op het vasteland twee andere staten scheidt, op het continentaal plat deze plaats verliest. Voor Duitsland is Groot-Brittannië een tegenoverliggende staat, waarmee het op grond van art. 6 ook een verdrag zou mogen sluiten om de gemeenschappelijke grens af te bakenen, wat door de Nederlandse opvatting onmogelijk wordt gemaakt.

Bij de onderhandelingen van de Nederlandse regering met Groot-Brittannië en Denemarken zal spoedig blijken of het Nederlandse standpunt door anderen gedeeld wordt en in hoeverre. Het is voor Duitsland een ongunstige omstandigheid dat de Duitse gedelegeerde, Prof. Münch, zijn voorbehoud heeft beperkt tot afwijkende begrenzing van de territoriale zee, en ook de regeling tot de 54ste breedtegraad, gebaseerd op de mediaanlijn, geen enkel voorbehoud met betrekking tot het gebruik van dit beginsel voor de

*) De voorgaande artikelen werden geplaatst in „E.-S.B.” van 14 en 21 oktober 1964 en 28 april 1965.

verdere grensafbakening maakt. Bovendien was het voor Duitsland waarschijnlijk verstandiger geweest het voorbeeld van Noorwegen te volgen, dat het verdrag niet heeft getekend en zelfstandig zijn rechten heeft geproclameerd, welke Engeland en Denemarken inmiddels hebben erkend.

Zolang geen internationale zekerheid over dit gebied bestaat, al of niet verkregen ingevolge een herziening binnen vijf jaar van het verdrag, overeenkomstig art. 13, dan wel bijv. door tenuitvoerlegging van het protocol betreffende de verplichte beslechting van dergelijke geschillen, zal het ongewenst zijn om hier vergunningen te verlenen, omdat gegadigden huiverig zullen zijn boven de 54ste breedtegraad kostbare onderzoeken uit te voeren, zelfs met een bijzondere garantie van de Nederlandse staat. Voor het uitgiftebeleid is het bovendien gewenst te weten hoe groot het gebied is waarover men in totaal zal kunnen beschikken, zodat een spoedige oplossing van dit geschil geboden is.

Mijnbouwpolitiek.

Het stijgende verbruik van aardolie, dat ook na de verlening van de thans aangevraagde concessies, bij lange na niet door de produktie op het vasteland gedekt kan worden, dwingt in verband met de hoger wordende eisen en de grotere samenwerking van de olie leverende landen tot een keuze ten aanzien van de te volgen mijnbouwpolitiek, welke vooral in het uitgiftebeleid en de financiële voorwaarden tot uiting zal komen. Het gaat daarbij niet om grotere tegenover kleinere voordelen voor de gemeenschap, maar om de afweging van zekere directe voordelen op korte termijn (financiële) tegenover onzekere voordelen op langere termijn, welke verkregen worden indien een eigen produktie de noodzaak van het aanhouden van een grote buffervoorraad vermindert en tevens de mogelijkheid verschaft een grens te stellen aan de eisen van de olie leverende landen, en dergelijke meer.

De produktie per put is in West-Europa gemeten met Oosterse en Amerikaanse maatstaven bijzonder klein. In Venezuela is de gemiddelde dagelijkse produktie per put zeven keer zo groot als in West-Duitsland. De produktiekosten zijn echter niet evenredig aan de produktiviteit van een veld, aangezien de kosten van ontginning en winning van een put met geringe produktie niet lager zijn dan die van een put met een hoge produktie.

Het gevolg hiervan is dat de fiscale lasten bij de bepaling van de rentabiliteit van de winning in West-Europa een grotere rol spelen dan elders en de totale winning kunnen beperken. De grootste aardolieproducent van West-Europa, Duitsland, heeft de verdubbeling van de produktie in zes jaar tijds tot 7,4 mln. ton in 1963, welke een zesde van het binnenlands verbruik dekt, dan ook alleen weten te bereiken door bijzondere steun aan de aardolie-industrie. Een vijfde van de totale Duitse produktie is afkomstig van 1.200 van de 3.000 putten, met slechts een gemiddelde dagelijkse produktie van 3 ton, terwijl ook voor de meeste andere putten overheidssteun nodig wordt geacht, zodat voor de komende zes jaar vanaf 1964 een bedrag van DM 1.200 mln. als subsidie werd vastgesteld.

Het gebruik der methoden, die thans op het Nederlandse vasteland gebezigd worden om een grotere hoeveelheid aardolie te winnen (40 pCt. i.p.v. 30 pCt. van de ondergronds aanwezige aardolie), zoals injectie van gewoon en heet water, stoom en gas, wordt bepaald door de kostprijs van het gewonnen produkt uit het betrokken olieveld. De injectie-installaties zijn, afgezien van onderlinge

verschillen in kostbaarheid, vanzelfsprekend economisch eerder verantwoord op een groot veld als Schoonebeek (1962: 1.022.000 ton) dan op een klein veld als Meyendel (5.644 ton).

Wenst men een zo groot mogelijke produktie en een optimale uitputting van de velden, dan zal de wet derhalve de overheid de bevoegdheid dienen te verlenen om de vergunninghouder te verplichten tot winning en bijzondere winningsmethoden (voor de zgn. secondary recovery) met als criterium voor de rentabiliteit de financiële uitkomsten van het gehele concessiegebied van dezelfde concessionaris, onder aanhouding van een bepaalde winstmarge voor de concessionaris. Naast deze wettelijke verplichting zouden ook nog belastingvermindering, bijv. verlaging van de royalty zoals in Venezuela (art. 41) mogelijk dienen te zijn om de marge waarbeneden de winning van aardolie economisch niet aantrekkelijk is, te verlagen, alsmede subsidiëring van marginale putten, waartoe overleg in de E.E.G. nodig zou zijn.

Indien men het tempo van winning wil laten bepalen door de afzetmogelijkheden van de concessionaris, dan dienen de wettelijke regels enerzijds te waken tegen te snelle winning en roofofbouw door voorschriften welke een optimale uitputting waarborgen, en anderzijds een seizoensvermindering van de produktie mogelijk te maken door een adequaat fiscaal regime.

Ten aanzien van het tempo van opsporing ten slotte, is het niet duidelijk hoe men de grote omvang (400 km²) der uit te geven gebieden en de lange termijn (10 jaar) waarna gebied terug gegeven moet worden, verenigbaar kan achten met de wens van snelle opsporing.

Deelneming van de Staat in de winning en afzet van aardolie en aardgas.

Exploratie op het land heeft het Rijk, anders dan Minister Andriessen mededeelde, gedurende vele jaren (1903-1924) verricht. Echter „mijnbouw, zelfs de meest conservatief opgezette en geleide, blijft speculatie” (van Waterschoot van der Gracht) en de risico's bij de opsporing van aardolie zijn nog groter dan bij vele andere delfstoffen, want, zoals men nog in maart in een rapport van de O.P.E.C. kon lezen: „in the exploration for oil, it is a question of all or nothing”.

Als algemene regel geldt dat slechts één op de vier opsporingsonderzoeken met een positieve uitslag beloofd wordt. Bij de opsporing op zee zijn de kosten belangrijk hoger en de risico's nog groter, zodat het geraden lijkt op het ogenblik niet daartoe over te gaan. Zodra er door de activiteiten van particuliere ondernemingen meer zekerheid is ontstaan over de aanwezigheid van delfstoffen, zou men de mogelijkheid van staatsdeelneming aan de exploratie kunnen overwegen.

Buiten de communistische landen kwam exploitatie van aardolie door de staat in 1963 (volgens grootte van produktie) voor in Mexico (16,5 mln. ton), Argentinië, Sahara (incl. Algerije), Egypte, Brazilië, Indonesië en Oostenrijk (2,4 mln. ton). Daarnaast werden geringere hoeveelheden in verschillende andere landen door staatsbedrijven gewonnen. Van de totale produktie in Frankrijk van 2,5 mln. ton werd 0,2 mln. ton gewonnen door de staatsbedrijven; in Italië waren deze bedragen 1,8 mln. ton en 0,7 mln. ton.

De factoren die tot verschillende vormen van staatsdeelneming in de aardolie-industrie leiden zijn van verschillende aard. Zonder een uitputtende bespreking te geven kan men op de volgende wijzen:

1. *Nationalisme*. De meeste staatsbedrijven zijn van jonge datum en hun aantal breidt zich nog steeds uit omdat het nationalisme van vele landen ontginning der eigen uitputbare bodemschatten door uitsluitend buitenlandse bedrijven onaanvaardbaar acht en de grote investeringen, die deze industrie vereist, in eigen land slechts door de staat kunnen geschieden.

2. *Socialisme*. In een aantal landen speelt ook de overtuiging, dat de exploitatie van de eigendommen van de staat uitsluitend de staat ten goede moet komen, een rol, zodat particulieren principieel uitgesloten worden van deelneming aan de winning en afzet van aardolie.

Dat bij staatsexploitatie op louter principiële gronden soms slechtere economische bedrijfsuitkomsten verkregen worden is daarbij van ondergeschikt belang in deze landen, terwijl zelfs de netto vermindering van inkomsten voor de staat alleen in landen waar de voornaamste staatsinkomsten afkomstig zijn van de olie-industrie, een belangrijke rol speelt, naast de moeilijkheden voor afzet in het buitenland bij de beslissing over staatsexploitatie.

3. *Prijsbeheersing van vitale grondstof*. De aardolie-industrie vertoont alle kenmerken van een oligopolie. Acht grote geïntegreerde maatschappijen leveren 79 pCt. van de wereldproductie en hebben een aandeel van meer dan 60 pCt. in de totale raffinage (1963). Door winning, vervoer, verwerking en distributie op wereldschaal zijn deze maatschappijen in staat gebruik te maken van de eigenschappen van de vraag der aardolieprodukten. Stook- en smeermiddelen, die niet vervangbaar zijn, worden gekenmerkt door een zeer inelastische vraag, terwijl andere produkten, zowel door lage kostprijs als door het karakter van bijproduct, een sterk concurrerend vermogen bezitten.

Gezien het particulier belang van deze ondernemingen lijkt het onvermijdelijk dat sterk afgeweken wordt van de ideale marktverhouding waarbij de prijs gelijk is aan de marginale kosten op lange termijn. De aanwezigheid van onafhankelijke oliemaatschappijen blijkt niet altijd in staat te zijn de werking van een oligopolie op te heffen, en bovendien het oligopolie uiteindelijk zelfs te versterken. Zonder de steun van regeringen aan onafhankelijke oliemaatschappijen of de oprichting van staatsbedrijven zou de invloed van de grote maatschappijen met de stijging van het verbruik nog meer toegenomen zijn, daar de wereldoliereserves met lage kostprijs zich bijna uitsluitend in hun concessiegebieden bevinden.

Toch moet betwijfeld worden of de belangen van de gemeenschap en de grote maatschappijen niet parallel lopen omdat beide op lange termijn werken. Voor de oliemaatschappijen bestaat het voordeel van hun gunstige marktpositie en de hierdoor geschapen ruimere mogelijkheid tot zelffinanciering, welke voor deze industrie juist belangrijker is dan voor vele andere, enerzijds wegens het riskante karakter van mijnbouw en anderzijds wegens de grootte van de kapitaalbehoefte. Voor de consument daarentegen staat tegenover het nadeel op korte termijn van een hogere prijs, het voordeel op langere termijn, dat de oliemaatschappijen de toevoer van produkten tegen een stabiele prijs kunnen verzekeren door voortdurende uitbreiding van toeleveringsmarkten, welke verkregen worden door een wereldomvattende intensieve opsporing.

Het Italiaanse staatsbedrijf, dat de prijzen voor de consument te hoog achtte, heeft, steunend op eigen raffinage en distributie, door een onafhankelijke inkooppolitiek, waarbij o.a. ook uit de Sowjet-Unie en Egypte geïmporteerd wordt, een lage inkoopsprijs van ruwe aardolie verkregen,

waardoor een binnenlands prijsniveau van aardolieprodukten bereikt werd, dat (afgezien van belastingen) gemiddeld 20 pCt. lager lag dan dat van de andere Europese landen. Doordat men een zeer onorthodoxe financiering toepaste en bovendien als staatsbedrijf minder rekening met de rentabiliteit behoeft te houden, is men zich pas vrij laat — gedwongen door de nood — bewust geworden van de financieringsproblematiek in de aardolie-industrie.

In het laatste jaarverslag van het E.N.I. blijkt men van de prijzen van de internationale oliemaatschappijen niets slechters te kunnen zeggen, dan dat de Italiaanse consument zonder het E.N.I. zou moeten meebetalen aan de opsporing in gebieden die Italië niet aangaan of aan investeringen in andere sectoren, zoals chemische industrie en verkoop, die het E.N.I. overigens zelf ook verricht.

Indien men in Nederland evenwel de prijzen voor aardolieprodukten te hoog zou vinden en verlaging nodig zou achten, dan is een eenvoudiger weg om dit te bereiken het opleggen aan vergunninghouders van een verplichting tot levering van produkten in Nederland beneden een vastgestelde prijs, welke verplichting ook elders bestaat (bijv. Peru, Petroleumwet, art. 117).

Daarnaast zou men ook kunnen overgaan tot het oprichten van een staatsbedrijf of een gemengd bedrijf dat zich tot raffinage en distributie beperkt en derhalve geen deel heeft aan de risico's van opsporing en winning, terwijl toch invloed op de markt kan worden uitgeoefend. Een dergelijk bedrijf zou ook door het aanbieden van afzetmogelijkheden de opsporing en winning door andere bedrijven dan degene die op het vasteland raffinaderijen en verkooporganisaties bezitten, aantrekkelijker maken en een scherpere mededinging op het continentaal plat bevorderen. Dit laatste zou men ook kunnen bereiken door een verplichting voor de raffinaderijen om ook olie voor anderen te raffineren (vgl. Peru, Petroleumwet, art. 79).

4. *Winstverwachting*. Veelal wordt men aangetrokken door de grote winsten die in de aardolie-industrie behaald zijn in het begin van haar bestaan en die ook thans nog behaald kunnen worden op grond van de grote risico's die gelopen worden en de eenmaal verworven en uitgebouwde gunstige posities op de wereldmarkt. Behalve het speculatieve karakter van mijnbouw in het algemeen is ook de lange termijn (minimaal 6 jaar) tussen het begin der exploratie van aardolie en het ogenblik van commerciële productie, gedurende welke grote bedragen geïnvesteerd worden welke niets opbrengen, een rechtvaardiging voor een grotere winstmarge dan bij andersoortige investeringen. Op grond van de structuur van de ondergrond van de Noordzee zal men hier overigens geen opbrengsten als in het Nabije Oosten kunnen verwachten, waar volgens de O.P.E.C. het rendement ongeveer 50 pCt. zou bedragen van het geïnvesteerde kapitaal. De uitkomsten zullen waarschijnlijk vergelijkbaar zijn met het Westeuropese vasteland, en derhalve allerminst buitensporig. Zonder dat men een staatsbedrijf opzet, zal een fiscaal regime toch de staat zonder enig risico het grootste deel van de gunstige uitkomsten kunnen doen toekomen.

5. *Verzekering van geregelde aanvoer*. De M.v.A. beperkt de baten voor de gemeenschap ten onrechte tot financiële uitkeringen aan de staat. Wanneer Minister Andriessen sommige commissieleden had willen overtuigen dat de oprichting van een staatsbedrijf zakelijk niet verantwoord is, dan had hij van de Italiaanse en Franse staatsbedrijven cijfers dienen te verschaffen van het rendement van het geïnvesteerde kapitaal. De balansen van deze staats-

bedrijven maken een dergelijke berekening even moeilijk als die van particuliere bedrijven. De bijdragen van de Franse schatkist die de M.v.A. vermeldt, worden voor het grootste deel buiten het moederland besteed en kunnen evenals de Italiaanse investeringen in het buitenland (1963: 104 miljoen gulden in opsporing en winning) beschouwd worden als de prijs om een geregelde aanvoer van ruwe olie voor de binnenlandse markt te verkrijgen, omdat de produktie in eigen land te enen male onvoldoende is.

Op analoge, vooral strategische, gronden hebben zowel Groot-Brittannië als Frankrijk reeds in het begin van deze eeuw voor grote bedragen deelgenomen in de huidige British Petroleum Company en de Cie Française des Pétroles. Ook de Duitse steun aan de particuliere opsporing buiten de E.E.G.-landen met DM 800 mln. (1964-1970) dient om een geregelde aanvoer door Duitse maatschappijen te verzekeren. Daarnaast kan men de Franse en Italiaanse bijdragen ook beschouwen als bilaterale hulp aan ontwikkelingslanden, waarbij echter ook de deviezenpositie en de handelsbelangen van de investerende landen sterk op de voorgrond staan.

Onder de huidige omstandigheden waarbij het nog vrij onzeker is wat zich onder de Noordzee bevindt, is iedere rechtstreekse of onrechtstreekse staatsdeelneming in de winning een groot en onnodig risico. Indien men evenwel om welke reden dan ook, nu of later, staatsdeelneming gewenst zou achten, dan zou men het uitgiftebeleid zodanig dienen in te richten, dat het risico voor de staat zo gering mogelijk wordt.

Hiertoe leent zich het best een uitgiftesysteem waarbij alleen voor een klein gedeelte winningvergunningen worden afgegeven, en bovendien slechts kleine en niet-aaneengesloten gebieden worden uitgegeven (zoals bijv. in Alberta). Bij gunstige resultaten kunnen dan de naastbij liggende gebieden van gelijke structuur worden uitgegeven aan het staatsbedrijf (zoals bijv. in Venezuela) of aan een gemengd bedrijf.

Bij uitgifte van dergelijke gebieden aan particulieren zal men overigens vanzelfsprekend ook aanzienlijk hogere inkomsten voor de staat kunnen bedingen, hetgeen door de ervaringen in Venezuela, Libië en Perzië is bevestigd. Minder aantrekkelijk voor de staat lijkt de uitgiftepolitiek van grote aaneengesloten gebieden, waarbij de staat bij gunstige resultaten, evenals in het Nabije Oosten, deelneming tegen kostprijs bedingt.

Men dient bij de oprichting van een staatsbedrijf wel te bedenken dat de aardolie-industrie zeer kapitaalintensief is en grote investeringen op middellange termijn vergt. Een geringere afdracht aan de Italiaanse staat door het E.N.I. vanaf 1962 is dan ook niet veroorzaakt door een slechte gang van zaken bij dit staatsbedrijf, maar door de noodzaak van grotere zelffinanciering bij een naar verhouding uitermate gering eigen kapitaal en lage verkoopprijzen. Daarnaast was in 1962 een derde van de totale investeringen sinds de oprichting in 1953 (met uitzondering van exploratie en winning van aardolie) nog niet produktief (ca. 1,8 miljard gulden), waaruit de zware belasting blijkt die de financiering stelt van een jong aardoliebedrijf dat zich snel wil ontwikkelen tot een geïntegreerd bedrijf, hetgeen voor een zelfstandig bestaan en de vervulling van de specifieke opdracht als staatsbedrijf gewenst is.

Ten aanzien van de winning van aardgas wordt aansluiting gezocht bij het op het vasteland gevoerde beleid. Het lijkt dan echter wel redelijk dat het distributie-apparaat in Nederland te zijner tijd ofwel door de staat alleen, danwel door alle gasproducenten, in evenredigheid aan hun produktie, gevormd wordt. *(wordt vervolgd).*

Leiden.

Mr. H. E. A. DRIESSEN.

Naschrift.

De regeringsverklaring van 27 april 1965 stelt een wijziging in het vooruitzicht waarbij ook t.a.v. aardolie staatsdeelneming wordt mogelijk gemaakt.

Goedkoop geld duur maken en duur geld goedkoop

Goederen duur, geld goedkoop. Geld duur, goederen goedkoop. Dat lijkt logisch. Immers, de waarde van goederen wordt aan geld gemeten, de waarde van geld aan goederen. Maar zo is het niet en dat komt omdat de term „duur geld” misleidend is. De overheid voert door kredietrestrictie en hoog disconto een zgn. duurgeld-politiek met het oogmerk inflatie tegen te gaan.

De term „duur geld” wordt dan in het financiële jargon gebezigd als een synoniem voor „hoge rentevoet”. Ten onrechte. Met het stellen van een hoge rentevoet is wel het huren van geld duur geworden maar het geld zelf daarom nog niet. Dit lijkt misschien vreemd want de huur van enig goed is gewoonlijk evenredig aan de koopprijs en wel omdat de huur in een vrije economie een grootheid is die van de koopprijs wordt afgeleid.

Overheden in de moderne semi-geleide economieën hebben echter ontdekt dat er aan het verband tussen huurprijs en koopprijs wel iets te forceren valt. Daarin schuilt het geheim van de grote anti-inflatie-truc discontoverhoging, die het voordeel heeft politiek min of meer neutraal te zijn. Wanneer namelijk werkelijk het geld

duur gemaakt zou worden dan zou de bezitter van geld indien hij zijn geld verkocht (ruilde) voor goederen, meer goederen ontvangen. Anders gezegd men zou met dezelfde hoeveelheid geld meer goederen kunnen kopen dan vóór de duurmakerij van het geld. Die grotere vraag zou de goederen schaars maken en de prijzen opjagen. Het dure geld zou inflatoir werken, dus omgekeerd aan wat werd beoogd. Dat het duur *maken* van geld een inflatoire druk geeft moge een economische vloek lijken, toch is het een feit. Men moet dit niet verwarren met duur *worden* van geld ten gevolge van al of niet kunstmatige geldschaarste.

Geld (van overheidswege) duur maken, zonder het tevens schaars te maken is immers een wat ongebruikelijke manier om te zeggen: de prijzen van overheidswege verlagen. Dit te doen is inderdaad vloeken tegen de economische wetten. De lagere prijzen lokken dan additionele vraag uit die een opwaartse druk op de prijzen uitoefent (actie = reactie). Als de prijzen niet van overheidswege met geweld laag gehouden worden zullen ze spoedig weer op het uitgangspeil terug zijn. Tracht de

overheid met dwangmaatregelen deze prijsverlaging te handhaven dan openbaart de opwaartse druk zich in het ontstaan van een zwarte markt en allerlei ontduikings- en omzeilingsoefjes die resulteren in, de facto, hogere prijzen, een beeld dat ons vooral bekend is uit de jaren in en na de laatste oorlog. Toen was er nog niet eens sprake van prijzen verhogen maar slechts van, tegen de wet van vraag en aanbod in, verhoging verbieden.

Nu slechts de huur van geld kunstmatig duur is gemaakt betekent dit niet dat de goederen daarmee relatief goedkoper zijn, neen die worden er juist duur door gemaakt. Immers, wie voorheen bij een rentevoet van bijv. 3 pCt. met geleend geld voor f. 3.000 „out of pocket” plus een aflossingsverplichting op termijn, een huis van f. 100.000 kon kopen en dus voor f. 6.000 twee dergelijke huizen (we verwaarlozen voor de eenvoud van het voorbeeld de kosten die met zo'n transactie gepaard gaan), die koopt bij een rentevoet van 6 pCt. voor die f. 6.000 maar één huis. Mat dat duur worden van het geld zijn voor hem de goederen duur geworden. Wil iemand geheel met eigen geld dat huis kopen dan betaalt hij zijn f. 100.000. Zo voor als na. Voor hem zijn de goederen niet duurder geworden.

Door middel van een discontoverhoging, scheidt men als het ware een dualistisch prijzenstelsel. Hogere prijzen voor hen die met geleend geld werken, bijna onveranderde voor de zelfverzorgers. De geldbezitter die zijn geld in goederen wil omzetten ontvangt dus niet méér goederen voor zijn geld. Van zijn transacties gaat dus geen inflatoire werking uit zoals indien werkelijk zijn geld duur geworden was. De ondernemer die met geleend geld moet werken daarentegen ziet zich de facto voor een prijsverhoging gesteld die evenredig is aan die van de discontoverhoging. Een deel van zijn koopkrachtige vraag valt weg, hetgeen de prijzen in totaal een dalende tendens geeft. Deflatie dus. Dat betekent dat nu inderdaad het geld iets duurder wordt, hetgeen de vraag naar goederen bij de geldbezitter stimuleert, hetgeen tot een evenwicht leidt op een wat gedefleerd peil, zoals beoogd.

De wondertruc is gelukt maar ten koste van wie of wat? Inflatie, deflatie noch evenwicht kunnen het uiteindelijk doel voor een economisch beleid zijn. Doel is toeneming van welvaart. Met alle respect voor de truc om met de paradox van een „hoge huurprijs voor goedkoop geld” bijgenaamd „duur geld” de prijsbeweging te beteugelen, moeten wij constateren dat het vooral de ondernemendste ondernemers zijn die de dupe zijn van de dure rentepolitiek. Daaronder degenen die zich het actiefst geworpen hebben op diepte-investeringen om zo de gewenste verhoging van de arbeidsproductiviteit te bereiken en aldus de looninflatie op te vangen.

Wat is het beleid van de expansieve ondernemer in deze storm? Hij zal trachten de kapitaalvoorziening op peil te houden die zijn lange-termijn-beleid vergt. Wil hij niet de tol betalen van een 6 pCt. rente op een obligatielening en beoogt hij evenmin zijn aandeelhouders te duperen door een emissie van aandelen op een ongelukkig tijdstip, dan neemt hij zijn toevlucht tot de con-

verteerbare obligatielening met een conversiekoers om en nabij de beurskoers, liefst even erboven. Zo'n lening gaat er wel in al ligt de rente lager dan de geldende rentevoet voor gewone obligaties, met dezelfde looptijd.

In wezen betekent een dergelijke operatie dat men de inschrijvers een gratis aandelenclaim op termijn in het uitzicht stelt, hetgeen dus t.z.t. ten koste van de oude aandeelhouders gaat in dezelfde mate als waarin de obligatiehouders er profijt van zullen trekken. De onderneming smeert als het ware de noden van de huidige kapitaalschaarste uit over de toekomst. Toch kunnen aandeelhouders met een dergelijk beleid wel gebaat zijn omdat het de ondernemer de mogelijkheid schept zonder incidentele verstoring een expansief beleid op lange termijn te voeren dat vrij zeker noopt tot ononderbroken grote investeringen.

Onnodig te zeggen dat de vorengeschetste situatie maakt dat wij de recentelijk geëmitteerde converteerbare obligaties, bijv. die van oersterke ondernemingen als Wilton Feyenoord en Hoogovens als beleggingsmateriaal beschouwen met prima kansen op koersappreciatie op iets langere termijn.

De geschetste toestand is geenszins uniek voor Nederland. Ook in het buitenland speuren de ondernemers naar wegen om het dure geld goedkoop aan te trekken door er een snoepje op termijn bij te offeren. Er blijken dan nog andere snoepjes te zijn dan conversierecht, loterij en rentespaarderij. Zo heeft men in Frankrijk onlangs een primeur gelanceerd met een lening groot fr. 600 mln., uitgegeven door de „Groupement de l'Industrie Sidérurgique” (G.I.S., een combinatie van 24 bedrijven in de ijzer- en staalsector). De voorwaarden luiden als volgt: rentevoet 5 pCt., koers van uitgifte (van een stuk van fr. 300): fr. 299,75, looptijd 20 jaar.

De houder ontvangt bij aflossing (door uitloting) als bijkomende aflossingspremie een gratis aandeel „Acier Investissement” met een nominale waarde van fr. 100 per 10 obligaties of wel 1/10 aandeel per afgeloste obligatie. Bovendien zal de G.I.S. op voorhand aan de obligatiehouders als bijkomende interest jaarlijks het dividend op de bij aflossing beschikbaar te stellen aandelen „Acier Investissement” uitkeren. Deze bijkomende „interest” bedraagt minimaal 0,1 pCt. gewaarborgd gedurende de gehele looptijd. Voor de aandelen van deze beleggingsmaatschappij (A.I.), kapitaal fr. 20 mln., zou notering op de Parijse beurs aangevraagd worden evenals voor de bijkomende rechten van de obligaties die afzonderlijk vrij verhandeld kunnen worden.

Voorwaar, een merkwaardige opzet die door de emitterende groep wordt aangemerkt als een vorm van indexatie. De Fransman is echter door de jaren aan heel wat merkwaardige indexatievormen gewend geraakt. In elk geval, de lening is er ingegaan als koek.

Zou de toestand van stijgende kleinhandelsprijzen bij een al of niet kunstmatige schaarste aan kapitaal zich ook in Nederland langere tijd handhaven, dan kunnen ook wij Nederlanders wellicht de nodige emissies van in de honing gedompelde obligaties verwachten.

Velsen-Noord.

J. G. NOLST TRENITÉ.

Leeft met Uw tijd mee! Leest „E.-S.B.”!

BOEKBESPREKING

Dr. P. G. Bosch: Produktiviteitsopvoering op kantoor.
Serie De moderne manager. J. H. de Bussy, Amsterdam
1964, 162 blz., f. 9,90.

Dit boekje wil, aldus zegt de uitgever, de druk bezette ondernemer in staat stellen in kort bestek kennis te nemen van het in de titel genoemde vraagstuk. De schrijver, accountant en lid van het N.I.V.A., heeft in zestien korte hoofdstukken de voornaamste problemen op het gebied van de administratieve efficiency behandeld. Daarbij heeft hij zich beperkt tot de hoofdzaken; op vrijwel geen enkel punt is hij zo diep gegaan, dat hij een vakbeschuwing heeft geleverd. Voor vakspecialisten, zoals personeelchefs, administrateurs en arbeidskundigen is het boek dan ook niet bestemd. Het is slechts een inleiding tot een ingewikkeld vraagstuk dat, naarmate de arbeid in de onderneming zich verplaatst van de directe naar de indirecte arbeid, een aldoor stijgende betekenis krijgt.

Het is een opmerkelijk verschijnsel dat de arbeidsstudie in de fabriekswerkplaats, sinds Frederick Winslow Taylor haar voor het eerst verrichtte, grote vorderingen heeft gemaakt, doch dat deze studie op kantoren, bureaus of andere administratieve werkplaatsen, veelal nog in de kinderschoenen staat. Daar is in de laatste jaren een verandering in gekomen, mede door de in verhouding toenemende betekenis van de administratieve arbeid en mede door de automatisering, die juist in deze sector van de ondernemingsactiviteit de grootste voortgang zal maken. De zegetocht van de computer, niet alleen in grote, maar ook in middelgrote ondernemingen, is daarvan het bewijs.

Na een inleiding behandelt de schrijver in een tweetal hoofdstukken het kantoor als werkplaats. Daarbij ziet hij geen essentiële verschillen tussen de arbeid op kantoor en die in de fabriek. Dit betekent dat alle technieken die men ter bevordering van de efficiency in de fabriek kent, mutatis mutandis ook op het kantoorwerk zijn toe te passen. Hij noemt de planning, de voortgangsccontrole, de werkvoorbereiding, aansluitingsvraagstukken, de routing, de lay-out, de tijdstudie, de bewegingsstudie en zelfs de normstelling en de tarifiëring. Om van de menselijke vraagstukken die zich bij dit alles voordoen maar niet te spreken.

Een volgend hoofdstuk is gewijd aan de analyse en de stroomlijning van procedures, waarbij de schrijver, evenals in de fabriek, gebruik maakt van behandelings-schema's (flow-charts) om tot vereenvoudiging en verbetering van werkmethoden te komen. Het formulierenbeheer en de zich daarbij voordoende standaardisatie vinden daarna een bespreking, evenals de postbehandeling en de archivering. Daarbij wordt ons ook een blik gegund in de keuken van de hulpwetenschap „documentatie” waarvan men helaas maar al te weinig beseft hoe belangrijk deze kunde als werktuig in de handen van de bedrijfsleiding is. Hierover had naar mijn mening wel iets meer kunnen worden gezegd.

Wij zijn intussen al aangeland bij het zevende hoofdstuk, handelend over het bedrijfsbeheer, contracten en administratiekosten. Met een paar rake voorbeelden toont de schrijver aan dat te veel controle en te grote nauwkeurigheid inefficiënt kunnen zijn. Grote waarde wordt toegekend aan instructies en handboeken, waar-

na een sprong wordt gemaakt naar de standaardisatie en normstelling. Normstelling vereist tijdstudie. Naar mijn mening stapt de schrijver hier wel erg gemakkelijk heen over de mogelijkheden van tijdstudies en normstelling voor bureauarbeid. Opmerkelijk is zijn voorkeur voor de zgn. „master clerical data”, een onderdeel van de Methoden Tijd Meting (M.T.M.), die in Nederland sinds een tiental jaren met succes in de bestudering van fabrieksarbeid is geïntroduceerd.

Het hierna volgende hoofdstuk, handelend over personeelsselectie en training, is niet erg uit de verf gekomen. Gezien de snelle veranderingen die in de administratieve arbeid optreden lijkt ons een systematische (her)scholing van het administratieve personeel gewenst. Daarmede zou men veel angst en onzekerheid bij het administratieve personeel kunnen wegnemen. Ook het hoofdstuk over prestatie en beloning wekt gemengde gevoelens op. Laten wij toch niet geloven dat prestatiebeloning op kantoor ingang zal vinden, nu men in de fabriek al wezenlijk streeft naar de afschaffing van de tarifiëring. Wij zien een groei van de behandeling van de fabrieksarbeid in de richting van de kantoorarbeid en niet omgekeerd. Daarmee wil ik de financiële aansporingen (incentives) niet overboord gooien. Zij zullen blijven bestaan in andere, meer op het gezamenlijke resultaat gebaseerde, aanmoedigingen.

Bij het investeren in kantooruitrusting wijst de schrijver terecht op het gevaar van de verleiding voor moderne kostbare apparatuur, daar waar men met eenvoudige hulpmiddelen kan volstaan. Belangwekkend is de procedure door middel van een investeringscommissie, die hij ten behoeve van het investeren in kantooruitrusting schetst. Daarop sluiten de hoofdstukken over de methoden en technische hulpmiddelen en over ponskaarten en automatisering aan. Hoe summier deze hoofdstukken ook mogen zijn, zij tonen ons aan dat het moderne kantoor in de eerste plaats is gebaat met wat men in de fabriek „low cost automation” noemt. Ten slotte geeft het laatste hoofdstuk een plan van actie tot een stelselmatige opvoering van de produktiviteit op kantoor weer. Daarbij wordt er met nadruk op gewezen, dat ook op zeer kleine kantoren goede resultaten zijn te bereiken.

Hoewel de schrijver karig is met literatuurverwijzingen (het lijstje achterin het boek is beperkt) en hoewel hij over tal van vraagstukken heenhuipelt, aarzel ik niet dit bescheiden boek goed te noemen. Het is daarom een goed boek omdat het ons de ogen voor de vereenvoudiging en de grotere doeltreffendheid van de kantoorarbeid opent. Deze arbeid is wetenschappelijk een tamelijk onontgonnen gebied, tenminste wanneer wij haar met de fabrieksarbeid vergelijken. Moge de verdere ontginning rijke vruchten afwerpen.

's-Gravenhage.

P. VAN ZUUREN.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Economistendag 22 mei 1965

in de

Nederlandse Economische Hogeschool,
Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam

Onderwerp: Enige actuele internationale economische problemen.

Sprekers: Mevrouw Drs. M. J. 't Hooft-Welvaars: „Problematiek van de ontwikkelingslanden”; Prof. Drs. S. Posthuma: „Monetair - economische verhoudingen tussen Europa en de Verenigde Staten van Noord-Amerika”.

Discussie-leider: Prof. Dr. A. J. Reitsma.

Programma: 10.00 uur Opening door Drs. J. de Nes, voorzitter van de Vereniging van afgestudeerden der Nederlandse Economische Hogeschool.

10.05 uur Mevrouw Drs. M. J. 't Hooft-Welvaars.

10.50 uur Koffiepaauze.

11.30 uur Prof. Drs. S. Posthuma.

12.15 uur Apéritif.

13.00 uur Lunch.

14.00 uur Discussie onder leiding van Prof. Dr. A. J. Reitsma.

15.30 uur Havenrondvaart. Borrel aan boord (embarkatie Parkhaven).

17.15 uur Debarkatie (Parkhaven).

Aanmelding: bij het secretariaat van de Economistendag, p/a Drs. C. J. Kievit, Heemraadssingel 167, Rotterdam-6 (telefoon (010) 23 13 48 B.B.M.)

Kosten van deelname met inbegrip van koffie, apéritif en lunch: f. 6,50 per persoon. Kosten boottocht f. 3,50 per persoon.

Betaling: door storting of overschrijving op giro-rekening nr. 53.21.53. t.n.v. de Vereniging van afgestudeerden der Nederlandse Economische Hogeschool.

Toegangskaarten zullen aan de deelnemers worden toegezonden na ontvangst van het verschuldigde bedrag.

RECENTE PUBLIKATIES

C. E. Ferguson: A macroeconomic theory of workable competition. Cambridge University Press, Londen 1964, 217 blz., f. 29,85.

R. Marris: The economic theory of „managarial” capitalism. McMillan and Cie., Londen 1964, 345 blz., 40 sh.

T. Wilson: Planning and growth. McMillan and Cie., Londen 1964, 210 blz., 30 sh.

R. L. Heilbroner: The making of economic society. Prentice-Hall, Englewood Cliffs. N. Y. 1964, 242 blz., 24 sh.

P. N. Rosenstein-Rodan ed.:
Capital formation and economic development. Studies in the economic development of India, 1964 blz., 30 sh.
Pricing and fiscal policies. Studies in economic development of India, 216 blz., 35 sh. Allen and Unwin Ltd., Londen 1964.

K. K. Kurihara: Macroeconomics and programming. Allen and Unwin, Londen 1964, 100 blz., 21 sh.

A. N. Agarwala and S. P. Singh ed.: The economics of underdevelopment. Oxford University Press, Oxford 1964, 512 blz., sh. 15.

R. Triffin: The evolution of the international monetary system: historical reappraisal and future perspectives. Princeton University Press; Princeton, New Jersey 1964; 87 blz., \$ 1.

K.V. Gowda: International currency plans and expansion of world trade. Asia Publishing House, Londen 1964, 216 blz., 35 sh.

H. G. Grubel: World Monetary Reform. Oxford University press, Oxford 1964, 460 blz., 60 sh.

J. Viner: Problems of monetary control. Princeton University Press; Princeton, New Jersey 1964; 61 blz., f. 1,50.

H. G. Aubrey: Dollar in world affairs. Harper & Row, New York 1964, 295 blz., f. 22,50.

J. H. Clemens: Banklending. Europe Publications, Londen 1964, 303 blz., f. 17,10.

Dr. H. C. Bos: A discussion on methods of monetary analysis and norms for monetary policy. Revised edition. Universitaire Pers Rotterdam, Rotterdam 1965, 52 blz., f. 5.

Vele lezers zullen zich nog de monetaire discussie herinneren tussen Dr. Holtrop, Prof. Koopmans, Prof. Tinbergen en Prof. Witteveen in „Economisch-Statistische Berichten” van 1954 en 1955. Aanvankelijk ging het over de vraag of zich in Nederland al dan niet inflatie voordeed en zo ja, wat daarvan de oorzaken waren. De discussie ontwikkelde zich tot een uitvoerige gedachtenwisseling tussen Dr. Holtrop en Prof. Witteveen over monetaire analytische methoden en politieke normen.

Het hier aangekondigde boekje is een herdruk — met enkele wijzigingen — van de publikatie, die door het Nederlandsch Economisch Instituut — naar aanleiding van de artikelenserie in „E.-S.B.” — in 1956 werd uitgegeven. Dr. Bos tracht hierin het begrip voor de betrokken discussies te vergroten door een samenvatting én een meer expliciete uitwerking van de verschillen in de monetaire methoden en normen van Dr. Holtrop en Prof. Witteveen.

Binnenkort verschijnt

THE STATIONARY ECONOMY

VOLUME I OF PRINCIPLES OF POLITICAL ECONOMY

J. E. MEADE

Sh 35/-

It is professor Meade's view that the time has come to attempt a synthesis of all the developments in various fields of economic analysis. This first vol. is a self-contained work dealing with modern marginal analysis, including the technique of linear programming, in the setting of a static competitive economy.

DE WESTER BOEKHANDEL

Nieuwe Binnenweg 331 - ROTTERDAM

Tel. (010) 23 20 76 - 25 39 41 - Giro 18961

Gespecialiseerd op economisch gebied

Arbeid en samenleving. Een bundel voordrachten gehouden in het kader van het Studium Generale in het tiende Lustrumjaar van de Nederlandsche Economische Hoogeschool. Universitaire Pers Rotterdam, Rotterdam 1964, 152 blz., f. 8,90.

Inhoud:

Prof. Dr. J. Tinbergen: De veranderde plaats van de arbeid in onze samenleving.

Prof. Dr. Friedrich Karrenberg: Stellung und Sinn der Arbeit in der heutigen Gesellschaft.

Prof. Dr. R. F. Beerling: Filosofie en arbeid.

Prof. Jhr. D. J. van Lennep: De veranderde plaats van de arbeid, psychologisch beschouwd.

Prof. Dr. J. A. A. van Doorn: Verzelfstandiging en vermaatschappelijking van de arbeid.

Ir. P. H. Bosboom: De veranderende plaats van de leidinggevende arbeid in de onderneming.

Ir. P. H. Ingen Housz: Onderneming en arbeid.

Prof H. Popitz: Die Ungleichheit der Chancen im Zugang zur höheren Schulbildung.

David A. Morse: Labour relations and income policies.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Geheel volgens de verwachting is de geldmarkt tijdens de jongste maandwisseling zeer krap geworden. De uitzetting der bankbiljetcirculatie tot ruim f. 7,1 mrd. — een in 20 jaar niet meer bereikt peil — alsmede belastingbetalingen aan de Staat en het praktisch afwezig zijn van marktverruimende factoren noopten de banken tot het opnemen van aanzienlijke voorschotten bij De Nederlandsche Bank: op de weekstaat per 3 mei niet minder dan f. 275 mln. De saldi der banken daalden tot f. 65 mln., derhalve beneden het peil van de verplichte compenserende deposito's ad f. 78 mln. Voor de periode medio mei tot medio juni zullen deze verplichte deposito's weer stijgen en in totaal f. 133 mln. moeten bedragen. In deze situatie ziet het er dan ook naar uit dat de banken nog een verdere periode van krapte tegemoet gaan. De tegenwoordig maandelijks plaats hebbende uitkeringen van het Rijk aan de gemeenten zullen daarbij slechts ten dele soelaas kunnen bieden.

De geldmarktтарieven weerspiegelen ten dele de krapte. Vooral de gemeenten ondervonden dit. In de afgelopen maanden hadden geldgevers, bij gebrek aan voldoende kortlopend schatkistpapier, veel kasgeldleningen afgesloten. Het aflopen daarvan noopte de gemeenten tot verlenging tegen aanmerkelijk hogere noteringen dan tot voor kort: voor 1-maands leningen werd 5 pCt., voor 3-maands $5\frac{1}{4}$ pCt. betaald. De invloed van deze stijgingen op de discontonoteringen was echter zeer beperkt.

Hoewel de president van De Nederlandsche Bank in zijn laatste jaarverslag bepaalde aanwijzingen voor een internationale ontspanning signaleert, gaat hij niet zover de kredietrestrictie niet meer nodig te achten. Met de representatieve organisaties op het gebied van het bankwezen en de landbouwkredietinstellingen bereikte hij althans overeenstemming omtrent voortzetting van het huidige beleid. In de periode mei t/m augustus 1965 zal de toelaatbare kredietexpansie 1 pCt. mogen bedragen van de gemiddelde stand der kredietverlening in het eerste halfjaar 1963. Dit komt erop neer, dat het totale kredietvolume van de gezamenlijke banken in deze periode niet meer dan 123 pCt. van genoemde stand mag bedragen. Bij overschrijding daarvan ontstaat de verplichting tot het aanhouden van compenserende deposito's.

Bij de STICHTING STREEKBELANGEN OOSTELIJK GELDERLAND

kan wegens uitbreiding der werkzaamheden worden geplaatst een

ASSISTENT van de Directeur

De Stichting heeft ten doel de economische, sociale en culturele belangen van haar werkgebied (32 gemeenten; \pm 335.000 inwoners) te behartigen.

Het Bureau is gevestigd te Doetinchem.

De te benoemen functionaris zal in het bijzonder worden belast met secretariaatswerkzaamheden en de redactie van het 2-maandelijks orgaan van de Stichting.

Salaris nader overeen te komen.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Directeur, Plantsoenstraat 15 te Doetinchem.

HET NEDERLANDS VERBOND VAN VAKVERENIGINGEN

PLEIN '40-'45 AMSTERDAM

VRAAGT ter completering van de staf van haar

Wetenschappelijk- en Scholingsinstituut

dat onlangs is opgericht:

- a. EEN ECONOMISCH MEDEWERKER(STER)
- b. EEN JURIDISCH MEDEWERKER(STER)
- c. EEN SOCIOLOGISCH MEDEWERKER(STER)

Deze medewerkers dienen een academische of daarmee gelijk te stellen opleiding te hebben genoten en liefst over praktijkervaring beschikken.

Zij moeten in staat zijn zelfstandig en in teamverband rapporten, welke door een auctoritair orgaan of hun wetenschappelijke inhoud worden getoetst, op te stellen voor de beleidsinstanties van het N.V.V. en de daarbij aangesloten vakbonden. Deze rapporten zullen betrekking hebben op beleidsvraagstukken en op de inhoud en vorm van kaderscholingscursussen.

Belangstellenden dienen zich binnen 14 dagen te richten tot de directeur van het instituut N.V.V., Postbus 8110 te Amsterdam.

PROVINCIALE WATERSTAAT IN ZUID-HOLLAND

Op het hoofdbureau te 's-Gravenhage van bovengenoemde dienst kan op de afdeling provinciale eigendommen een

ADMINISTRATIEVE KRACHT

worden geplaatst in een nader overeen te komen rang. Het bezit van het eindexamen van een middelbare school en van een der volgende diploma's:

- a. Staatspraktijkdiploma voor Bedrijfsadministratie;
- b. M.O.-akte Staaithuishoudkunde en Statistiek;
- c. M.O.-akte Handelswetenschappen A, is vereist.

Het te bieden salaris is afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring. Er worden goede secundaire arbeidsvoorwaarden geboden.

Sollicitaties kunnen worden gericht aan het hoofd van het Bureau Personeelszaken van bovengenoemde dienst, Koningskade 2 te 's-Gravenhage.

Desgewenst worden telefonisch nadere inlichtingen verstrekt (telefoon (070) 81 46 11).

Aan het eind van de verslagweek kwam de Centrale Bank in het kader van haar open-marktpolitiek de banken met een marktverruimende maatregel tegemoet. Bij een dalende tendentie van de dollarkoers verklaarde zij zich bereid contante dollars aan te kopen tegen 3,59³/₄ al dan niet tegen gelijktijdige verkoop van 3-maands dollars tegen dezelfde koers.

De balanscijfers van de representatieve handelsbanken laten zien dat de buitenlandse uitzettingen van de banken, die vorig jaar tot en met november sterk waren gedaald, in de daarop volgende maanden weer behoorlijk zijn toegenomen, nl. van f. 811 mln. tot f. 1.335 mln.

Kapitaalmarkt.

Het gemiddelde rendement op Nederlandse staatsobligaties met een gemiddelde resterende looptijd van meer dan 10 jaar heeft in de afgelopen maanden een nogal wisselend verloop te zien gegeven: van 5,36 pCt. medio december daalde het tot 5,18 pCt. begin januari en tot 5,03 pCt. begin maart; vervolgens steeg het percentage tot 5,31 op 22 april, waarna weer enige teruggang intrad. Het al of niet optreden van buitenlandse vraag naar guldensobligaties heeft een belangrijke rol gespeeld op de geschatte ontwikkeling. De onberekenbaarheid van het kapitaalverkeer met het buitenland maakt, tezamen met het optreden van de Staat uit monetaire overwegingen, elke prognose met betrekking tot de toekomstige renteontwikkeling tot een hachelijke zaak. Ook vorig jaar is dit gebleken, toen belangrijke verschuivingen in het structurele en incidentele kapitaalverkeer met het buitenland optraden, die per saldo resulteerden in een belangrijke kapitaalvoer.

In totaal werd volgens het jaarverslag van De Nederlandsche Bank in 1964 door, binnenlandse marktpartijen

f. 6,1 mrd. op de kapitaalmarkt aangeboden; het buitenland voegde daar netto nog eens f. 0,3 mrd. aan toe. Het binnenlandse aanbod was voor ongeveer de helft afkomstig van pensioenfondsen e.d., die door de loonexplosie van het vorige jaar hun premieontvangsten sterk zagen toenemen. Gezinsbesparingen, deels via beleggingsmaatschappijen, vonden tot een veel groter bedrag dan voorheen hun weg rechtstreeks naar de markt. Voor een deel ging dit ten koste van de besparingen via de traditionele spaarinstellingen, al verzorgden deze nog altijd ongeveer een kwart van het totale binnenlandse aanbod. De stijging van het totale aanbod vloeide vrijwel geheel naar de onderhandse markt (incl. hypotheek), die ruim 80 pCt. van de totale kapitaalvraag voor haar rekening nam.

In het recente verleden is van de activiteit op de onderhandse markt weinig meer te bespeuren. Cijfers hieromtrent komen doorgaans pas zeer laat beschikbaar. De indruk bestaat echter, dat de objecten waarvoor de gemeenten van Gedeputeerde Staten toestemming krijgen tot het afsluiten resp. garanderen van leningen nog strenger worden geselecteerd dan voorheen, terwijl in de gevallen waarvoor toestemming werd verkregen de belangstelling van de geldgevers gering was. Het bedrijfsleven schijnt in dit opzicht meer succes te hebben.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	29 april 1965	7 mei 1965
Algemeen	405	410 — 379	387	385
Intern. concerns	568	583 — 531	546	541
Industrie	355	371 — 344	349	348
Scheepvaart	146	155 — 141	143	141
Banken en verzekering	236	243 — 217	218	217
Handel enz.	170	180 — 170	175	175

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

INTERNATIONAAL WOL SECRETARIAAT - NEDERLAND

zou op korte termijn willen overgaan tot het aanstellen van een

MERCHANDISING MANAGER

De gedachten gaan uit naar een man-van-formaat met ruime commerciële ervaring in de textielwereld, opgedaan in een topfunctie op inkoop- en/of verkoopniveau. Gespecialiseerde kennis van de moderne marketing-technieken is een vereiste. Goede beheersing van de moderne talen - in het bijzonder Engels - strekt tot aanbeveling.

De verantwoordelijkheden van deze functionaris zullen zich uitstrekken over

- Het frequent onderhouden van contacten met de wol-verwerkende industrie en handel op top-niveau, alsmede het organiseren van gezamenlijke wol-campagnes met Industrie en Handel.
- Het geven van richtlijnen voor een zo efficiënt mogelijke besteding van het zeer omvangrijke sales-promotion budget.
- Het uitwerken van nationale promotie-campagnes voor eindprodukten van zuiver scheerwol in nauwe samenwerking met de Advertising Manager.
- De supervisie over de werkzaamheden van de fieldofficers.

Bij de uitvoering van bovengenoemde werkzaamheden zal hij kunnen steunen op een uiterst capabele staf van economisch/financiële en reclame/P.R. specialisten, terwijl voor technische problemen een speciale groep medewerkers aanwezig is. Deze aantrekkelijke functie - waarvoor boven alles een grote mate van tact en onderhandelingskwaliteiten noodzakelijk is - zal uiteraard goed gehonoreerd worden.

Brieven met volledige inlichtingen over opleiding, ervaring, leeftijd en huidige werkkring worden gaarne ingewacht bij de directie van het I.W.S., Singel 542, Amsterdam.

DISCRETIE VERZEKERD

Aandelenkoersen a).	30 dec. 1964
Kon. Petroleum	f. 158,20
Philips G.B.	f. 199,40
Unilever	f. 141,80
A.K.U.	498½
Expl. Mij. Scheveningen	220
Hoogovens, n.r.c.	558
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911½
Amsterdam-Rotterdam Bank ...	f. 66,10
Nationale-Nederlanden, c.	784
Robeco	f. 224,40

	29 april 1965	7 mei 1965
	f. 142,60	f. 143,10
	f. 142,30	f. 138,60 b)
	f. 132,70	f. 132,80
	504½	508½
	238	235
	532	530
	932½	910 b)
	f. 66,—	f. 66,10
	687	686
	f. 224,—	f. 225,—

	30 dec. 1964	29 april 1965	7 mei 1965
New York.			
Dow Jones Industrials	874	922	933
Rentestand.			
Langl. staatsobl. c)	5,17	5,25	5,28
Aand.: internationaal c)	3,42		
lokale c)	3,26		
Disconto driemaands schatkist- papier	37/16	ca. 3½	ca. 4

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen. b) Ex dividend.

c) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Drs. R. L. BOISSEVAIN.

BEHOEFT UW STAF UITBREIDING?

Verzuimt dan niet
E.-S.B. voor Uw
oproep in te
schakelen.

E.-S.B. biedt U
een grote
trekzekerheid,
óók bij aspirant-
leidinggevende
functionarissen
in de commerciële,
administratieve
of aanverwante
sectoren.

★

Advertentie-
afdeling E.-S.B.
Postbus 42
Schiedam

r b t

RAADGEVEND BUREAU DR. IR. A. TWIJNSTR
adviseurs voor bedrijfsorganisatie in de bouwnijverheid

Wij zoeken voor N.V. van Egteren
Woningbouw te Enschede een

BEDRIJFSECONOMISCH DIRECTEUR

FUNCTIE-INHOUD:

- het samen met de technisch directeur
leiden van de werkmaatschappij wo-
ningbouw
- het leiden van administratie, budget-
tering, kostenbewaking en informatie
- het leidinggeven aan enkele afdelings-
chefs

FUNCTIE-EISEN:

- een bedrijfseconomische opleiding van
academisch of daarmee gelijkstaand
niveau
- ervaring in een soortgelijke, op moder-
ne bedrijfsvoering gebaseerde functie
- een leeftijd van tenminste 35 jaar.

*In eigen handschrift opgestelde brieven worden gaarne ont-
vangen door het Raadgevend Bureau Dr. Ir. A. Twijnstra,
Beursstraat 9, Hengelo (O), t.a.v. Drs. A. Gudde.*

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.

heeft bij haar afdeling Buitenland aan de Hoofdbank te Amsterdam gelegenheid tot plaatsing van een jonge

ACADEMICUS (ec.drs. of mr. in de rechten)

met enkele jaren bankervaring, die voornamelijk zal worden belast met werkzaamheden ter assistentie van de leiding van genoemde afdeling.

Leeftijd ca. 30 jaar.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven (voorzien van een recente pasfoto) kunnen onder opgave van leeftijd en uitvoerige gegevens omtrent opleiding, enz. worden gericht aan de Chef Personeelzaken van De Nederlandsche Bank N.V., Postbus 98, Amsterdam-C. Desgewenst kan vooraf een informatief gesprek plaatshebben. Een afspraak daartoe kan worden gemaakt via tel. 020-63133, toestel 338.

ADVERTEREN

kost geld

*

NIET adverteren

kost veel

meer geld

!

N.V. KONINKLIJKE ZWANENBERG-ORGANON OSS

vraagt wegens uitbreiding van de werkzaamheden van haar

interne accountantsdienst

belast met de controle van een groot aantal van haar dochtermaatschappijen een

accountant

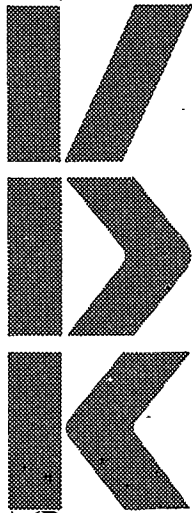
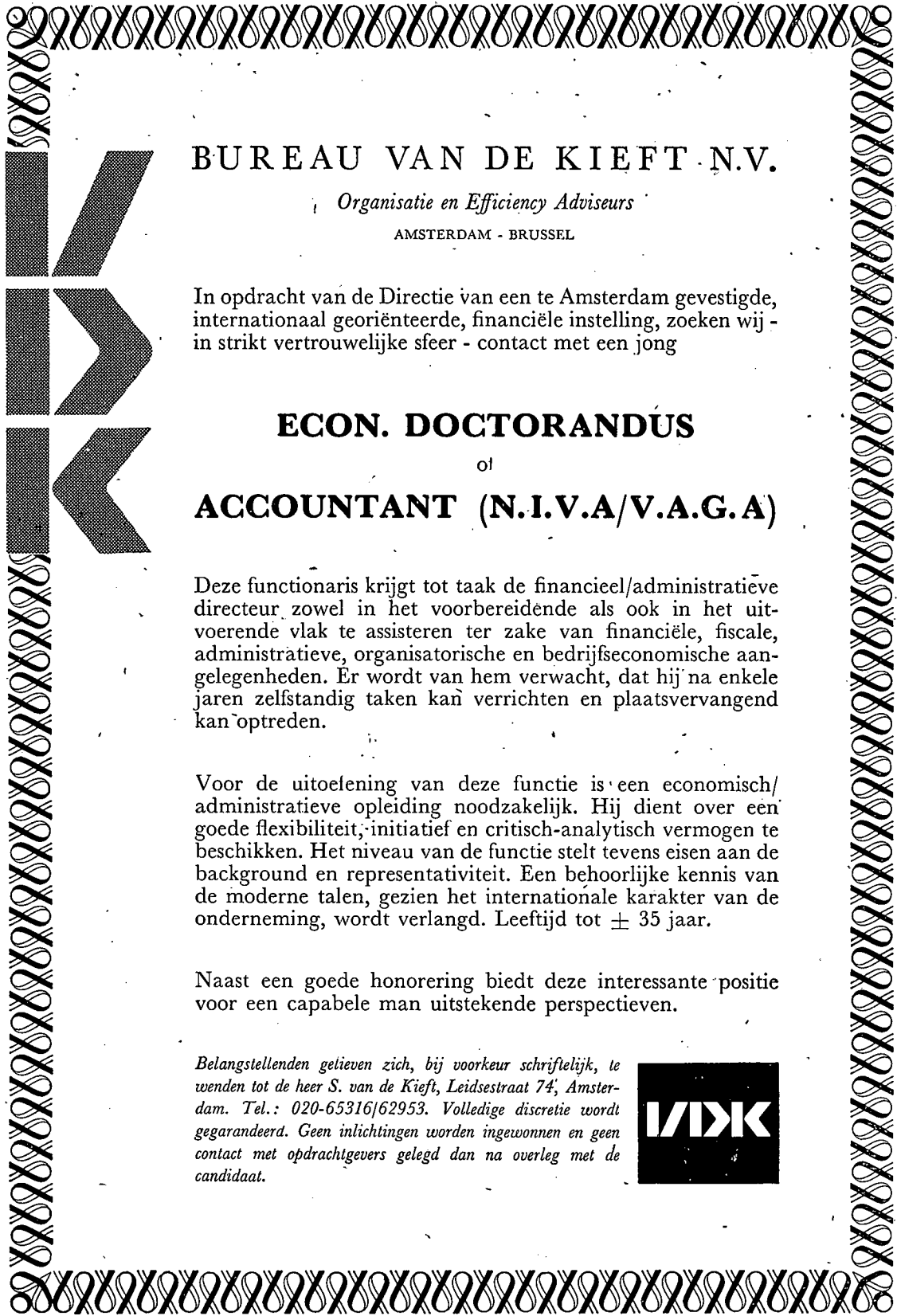
Verlangd wordt:

- academische of N.I.V.A. opleiding, danwel binnenkort afstuderend voor accountant.
- ervaring in het leiding geven aan en het zelfstandig afwikkelen
- van controles.

Geboden wordt:

- verantwoordelijke functie in een snel groeiend concern.

Sollicitaties, vergezeld van recente pasfoto, aan N.V. Koninklijke Zwanenberg-Organon, hoofd sociale zaken, Gasstraat 1, Oss.

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs

AMSTERDAM - BRUSSEL

In opdracht van de Directie van een te Amsterdam gevestigde, internationaal georiënteerde, financiële instelling, zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met een jong

ECON. DOCTORANDUS

of

ACCOUNTANT (N.I.V.A/V.A.G.A)

Deze functionaris krijgt tot taak de financieel/administratieve directeur zowel in het voorbereidende als ook in het uitvoerende vlak te assisteren ter zake van financiële, fiscale, administratieve, organisatorische en bedrijfseconomische aangelegenheden. Er wordt van hem verwacht, dat hij na enkele jaren zelfstandig taken kan verrichten en plaatsvervangend kan optreden.

Voor de uitoefening van deze functie is een economisch/administratieve opleiding noodzakelijk. Hij dient over een goede flexibiliteit, initiatief en kritisch-analytisch vermogen te beschikken. Het niveau van de functie stelt tevens eisen aan de background en representativiteit. Een behoorlijke kennis van de moderne talen, gezien het internationale karakter van de onderneming, wordt verlangd. Leeftijd tot ± 35 jaar.

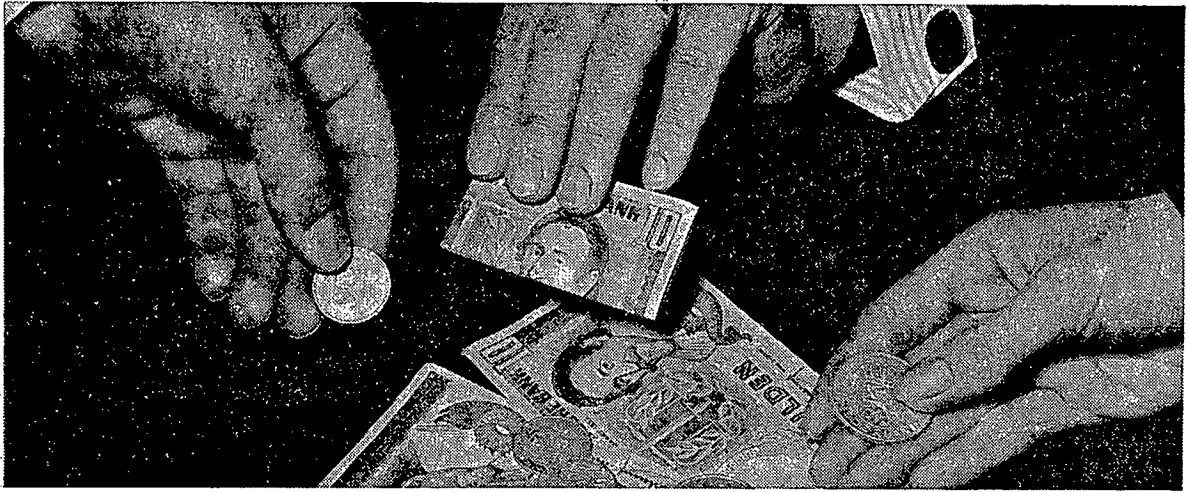
Naast een goede honorering biedt deze interessante positie voor een capabele man uitstekende perspectieven.

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer S. van de Kieft, Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316/62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de candidaat.

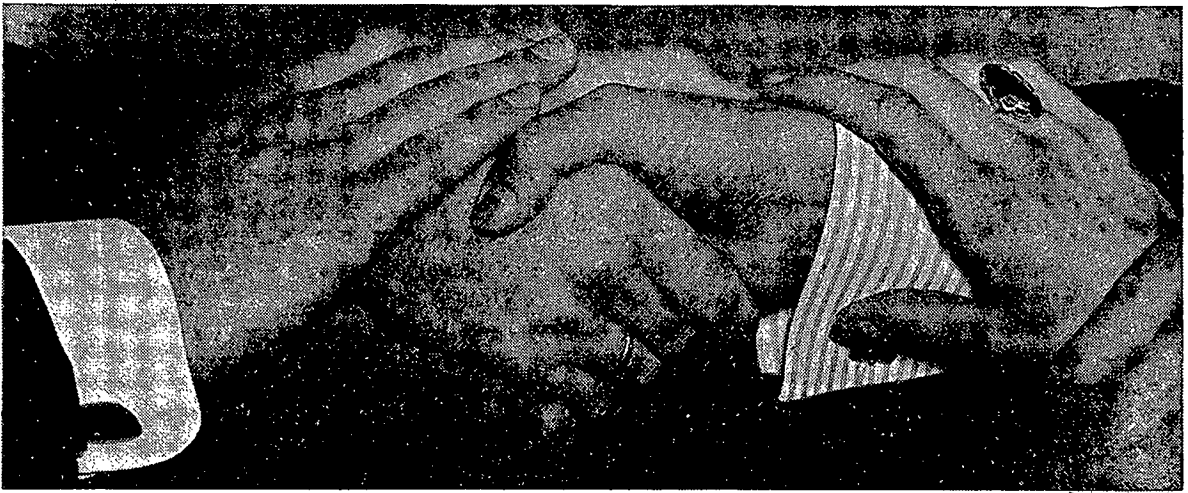

ADVERTEER MEER IN E.-S.B.!

Uw personeel noemt het *prettig*...

U noemt het *personeelsbinding*...

Wij noemen het *gepremieerde bedrijfsspaarregeling of winstdelingspaarregeling*...

Bespreek deze interessante regelingen met de Stichting:

Nederlandsche Middenstands Spaarbank

(zonder winststreven)

Deze is specialiste op dit gebied en kan - in overleg met u - een voor uw bedrijf zo gunstig mogelijke opzét maken. Geheel afgestemd op uw mogelijkheden, wensen en behoeften.

De rente voor tegoeden op deze spaarrekeningen is 4%

Bovendien belast de N.M.S. zich geheel kosteloos met:

- het ontwerpen van een reglement
- het administreren van de spaarrekeningen
- de beoordeling of opgenomen tegoed voor premie in aanmerking komt
- de toetsing van de daarvoor vereiste bewijsstukken
- het aanvragen van de goedkeuring bij de Stichting van de Arbeid
- beschikbaarstelling van formulieren en reglementen

De N.M.S. werkt onder volledige garantie van de Nederlandsche Middenstandsbank N.V.

570 vestigingen - eigen reserves f. 8.200.000,-; ingelegd meer dan f. 263.000.000,-

Wilt u uw verzoek om inlichtingen richten aan: Nederlandsche Middenstands Spaarbank, Herengracht 577, Amsterdam. Telefoon: 020-63131, toestel 2322, 2323, 2324. Afdeling: Spaarregelingen.

NMS

Nederlandsche Middenstands Spaarbank

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM - ARNHEM

**INDUSTRIE
VESTIGING**

Inlichtingen:
Industrialisatie-raad der Friese Kernen
Sophialaan 1, Leeuwarden,
Tel. (05100)-28144-28145

FRIESLAND

50 minuten van de Randstad

Friesland, eens het land van turf-
stekers en Compagnonsvaarten. Nu
de provincie van dynamische indus-
trieën aan moderne waterwegen.
Friesland, binnenkort via de IJssel-
meerpolders 50 min. van de Randstad.

Friesland kunt u bouwen

en u vindt
er de mensen